

VAKIFLAR Dergisi

XXIV. Sayı

ISBN 975-19-0900-7

Fiatı: 200.000 TL. KDV Dahil / 20 \$

SAHİBİ
Vakıflar Genel Müdürlüğü Adına
Fadıl ÜNVER

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
İbrahim ATEŞ

İNCELEME KURULU
İbrahim ATEŞ
Prof.Dr.Bahaeddin
YEDİYILDIZ
Prof.Dr.Refet YİNANÇ
Dr.Mehmet ÖNDER
Mehmet NARİNCE

TEKNİK YÖNETMEN
Sadi BAYRAM
Mehmet NARİNCE

TASHİH
Hüseyin BAŞKAYA

Yayınlanan yazılarda ileri sürülen fikir ve beyanlardan yazı sahipleri sorumludur.

Makaleler kaynak gösterilmek kaydı ile iktibas edilebilir.

Ön Kapak

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan 1682 tarihli silsilenâmenin baş sayfa tezyinatı.

(Foto: Sadi BAYRAM)

Arka Kapak

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan silsilenâmenin son sayfası Bu sayfada Sultan IV. Murad, Sultan İbrahim ve Sultan IV. Mehmed'in minyatürleri ile ressam Hüseyin'in mührü bulunmaktadır.

(Foto: Sadi BAYRAM)

Telefon (Ankara)

311 34 63 - 324 48 16 / 233-238

BASILDIĞI YER:

TİSAMAT Basım Sanayii

Tel: 418 10 19

ANKARA 1994

İÇİNDEKİLER

Dr.İbrahim ATEŞ

Mescid-i Nebevî'nin Yapıldığı Günden Bu Yana Geçirdiği Genişletme Girişimleri.....5

Sadi BAYRAM

Silsile-nâmeler ve İrlanda-Dublin, Chester Beatty Library'de Bulunan 1598 Tarihli Zübdetü't-Tevarih.....51

Doç.Dr.Hasan YÜKSEL

Kafkas Göçmen Vakıfları..... 117

Dr.Ali ÖNGÜL

Tarih-i Câmî-i Nuruosmânî.....127

Yrd.Doç.Dr.İnciKUYULU

Bademli Kılıczade Mehmet Ağa Camii (Ödemiş/İzmir).....147

Deniz AYDA

XIX. Yüzyıl Çanakale Seramiklerinden, Ördek Başlı Testiler.....159

Yıldırım ÖZBEK

Son Dönem Osmanlı Medreselerine Bir Örnek: Şihli Hamidiye Medresesi 165

Erol YURDAKUL

Amasya-Yolpınar (Hakala-Kağla-Kağala) Köyünde Bulunan İslamî Yapılar.....177

Dr.Saim SAVAŞ

Tokat'ta Hoca Sümbül Zaviyesi.....199

Yıldırım ÖZBEK

Şeyh Hacı İbrahim Tekke Veya Manzumesi.....209

Yrd.Doç.Dr.Ali BAŞ

İnay Köyü Manzumesi.....221

Fatih MÜDERRİSOĞLU

Bir Osmanlı-Türk Şehri Olarak Belen.....237

Doç.Dr.Nusret ÇAM

İslâm'ın Sanata ve Mimâriye Bakışı.....273

Dr.Mehmet İBRAHİM

Eski Yugoslavya Sınırları Dahilinde Tarikat Hareketlerinin Tarih İçindeki Gelişimi ve Önemi.....291

Doç.Dr.Hüseyin MEMİŞOĞLU

Bulgaristan Müslümanlarının Dinî Teşkilatlarını ve Kurumlarını Düzenleyen Nizamname.....307

TARİH-İ CÂMİ-İ NURUOSMÂNÎ¹

Dr. Ali ÖNGÜL

GİRİŞ

Istanbul Cağaloğlu semtinde bulunan Nuruosmaniye Külliyesi; câmi, medrese, imâret, kütüphane, türbe, muvakkit odası, sebil, çeşme ile etrafındaki dükkanlar ve handan müteşekkil bir ma'mûre olup inşasını 29 Muharrem 1162 (19 Ocak 1749) Cumartesi günü² Sultan I. Mahmûd (1730-1754) başlatmıştır.

Bu câmîin yerinde daha önce Hasancân-zâde Şeyhulislâm Hoca Saadeddin Efendi'nin zevcesi Fatma Hatun'un mescidi vardı.³ Ancak bu mescid zamanla eskimiş, içerisinde namaz kılınmaz hale gelmiş ve kendi vakfından da tamirine imkan bulunmamakta idi. Bundan önce mahalle halkı mescidin yeniden yapılması için Sultan III. Ahmed'e (1703-1730) müracaat etmiş, Sultan Ahmed keşfinin yapılmasını emretmiş, eski hali üzere yeniden yapılmasına kırk kîse akçe gider diye keşfi yapılmış ise de inşasına başlanmamış ve bu vaziyet üzere kalmıştır.⁴

Sultan I. Mahmûd tahta çıktığında mahalle halkı mescidin yeniden yapılması için birkaç defa müracaatta bulunmuş, nihayet beşinci defa müracaatlarında Sultan Mescidin yeniden yapılmasını emretmiştir.⁵ Fakat tasarlanan külliyein yapımı için bu mekanın dar geleceğinden etraftaki muhtelif vakıflar ve şahsa âit emlaklar değerleri ödenecek istimlak edilmiş⁶ ve külliyein inşasına başlanmıştır. Ancak Sultan I. Mahmûd külliyein inşasını tamamlayamadan 28 Safer 1168 (14 Aralık 1754)'de vefat etmiştir. Yerine geçen kardeşi Sultan III. Osman külliyei tamamlatmış ve kendi adına izâfeten Nuruosmânî adını vermiştir.⁷

Câmi, Rebîülevvel başlangıcı 1169 (5 Aralık 1755) Cuma günü merâsimle ibâdete açılmıştır.⁸ Cuma namazından sonra câmî avlusunda yapılan merâsime Pâdişâh, devlet erkânı ve ulemâ katılmış ve inşaatta görev alanlara rütbelerine göre

çeşitli hediyeler verilmiştir.⁹ Külliyein müstemilatından olan imâret ise bundan iki hafta sonra 15 Rebîülevvel 1169 (19 Aralık 1755) Cuma günü hizmete açılmıştır.¹⁰

Külliye batının "Rokoko" Üslubuyla Türk mimârî tarzının karışımı olan "Barok" Üslubunda inşa edilmiştir. Külliyein mimarı Mustafa Ağa, yardımcısı da Simeon (Simon, Simyon) Kalfa'dır.¹¹ Külliyein müstemilatı büyük bir titizlikle yapılmış inşaatta kullanılan mermerler Marmara Adası'ndan, sütunlar Bergama'da bir kilise kalıntısından, küfeki taşları (مفریحوده) ve Davud Paşa

1. Selâtin cämîlerinin büyüklerinden olan Nuruosmaniye Cämii İstanbul Cağaloğlu semtinde kendi adıyla anılan külliyein içinde yer almaktadır. Câmî, medrese, imâret, kütüphane, türbe, muvakkit odası, sebil, çeşme ile etrafındaki dükkanlar ve handan oluşan külliye inşa olunurken binâ kâtibi görevinde bulunan Ahmed Efendi külliyein başlangıç tarihini, günlük seyrini, tamamlanıp merâsimle hizmete açılışını geniş şekilde anlatan bir risâle kaleme almıştır. Eserin Osmanlıca metni **TO-EM**'nin 1339 tarihli 49. uncu sayısına ilâve olarak yayınlanmıştır.
2. 14 Şevvâl 1161 (7 Ekim 1748) Pazartesi günü hafriyatta başlanmış ve 29 Muharrem 1162 (19 Ocak 1749) Cumartesi günü de kurbanlar kesilerek temeli atılmıştır (bk. aşağıda Osmanlıca metin ve not 24).
3. Bk. aşağıda Osmanlıca metin ve not 18.
4. Bk. aşağıda Osmanlıca metin.
5. Bk. aşağıda Osmanlıca metin.
6. Bk. aşağıda Osmanlıca metin.
7. Bk. aşağıda Osmanlıca metin; Şem'dânî-zâde, Fındıklılı Süleyman Efendi, **Mür'it-tevârih**, nrş. M. Aktepe, İstanbul 1978, II/A, s.5-6; Ayvansarayî, **Hadikatü'l-cevâmi**, I, 22; İ.H. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Ankara 1988, IV, I. Kısım, s.336. Krş. M. Aktepe, Mahmûd I. mad., **IA.**; Şinâsi Altundağ, Osman III. mad., **IA.**; Tahsin Öz, **İstanbul Camileri**, I, III.
8. Bk. aşağıda Osmanlıca metin ve not 43.
9. Bk. aşağıda Osmanlıca metin; Şem'dânî-zâde, **a.g.e.**, II/A, s.5-6.
10. Bk. aşağıda Osmanlıca metin.
11. Bk. aşağıda Osmanlıca metin. Krş. Tahsin Öz, **a.g.e.**, I, III. Simeon Kalfa'nın milliyeti hakkında bilgi için bk. aşağıda Osmanlıca metin ve not 20.

Sahrası'ndaki ocaklardan ve od taşı Karamürsel kasabası ve havâlisinden getirilmiştir.¹²

Küllüye, biri Kapalı çarşı, diğeri Çağaloğlu istikametine açılan iki kapılı geniş bir dış avlu ile çevrilidir. Câmî çarşı tarafından yüksek bir subasman üzerine yapılmıştır. Barok üslubda inşâ edilen ma'bedin iç avlusu klâsik plân esasından tamamen ayrılmış, yarım dâire şeklinde 12 sütun üzerine oturan 14 kubbelidir. Şadırvanı yoktur. Câmiin plânı kare olup mihrabı çıkıntılıdır. Câmiin dengisini kontrol etmek için mihrabın iki yanına döner terazi sütunlar yapılmıştır. Yüksek ve çapı hayli geniş olan kubbeyi¹³ duvarlara binen kemerler taşımaktadır. Câmî, beş sıra halindeki 174 pencereden ışık almaktadır. Ana giriş kapısı üzerinde müezzin mahfeli, yanlarda mahfeller, mihrabın solunda büyük bir rampa ile çıkılan ve odaları da bulunan Hünkar mahfeli yer almaktadır.

Câmiin mihrâbı, minberi, silmeler Barok üslubta ve sanatkârâne işçilikle yapılmıştır. Kubbe kemerlerinin duvar üzerindeki bitiminde bir kuşak halinde Fetih sûresi yazılıdır. Câmiin ikişer şerefeli alemleri taştan iki minâresi vardır.

Câmiin yazıları devrinin tanınmış hattatlarının kaleminden çıkmıştır. Bunlardan Hattat Mehmed Rasim Efendi câmiin yapımına tarih düşürmüştür.

Hümâyun ola bu nev-câmî'î Sultan Osman'ın

Orta kapının dışındaki Âyet-i Kerîme de yine Rasim Efendi'nin hattıdır.

İki yan kapıların içindeki Âyet-i Kerîmeler Fahreddin Yahya'nın eseridir. Hattat Hâkim Efendi ise medreseye tarih düşürmüştür.

*Düşdi bir târih Hâkim'den duâ
Medhal-i ilm ola bâb-ı medrese (1169)*

İmârete düşürülen tarih de Hâkim Efendi'ye âittir.

*Yazılsun kilik-i Hâkim'den bu târih
Ola a'lâ imâret bâb-ı erzâk (1169)*

Câmiin dışındaki Âyet-i Kerîmeler Yedikaleli-zâde Seyyid Abdülhalim Efendi'nin hattıdır. Celî hatlar ise Bursalı Müzehhib Ali Ağa ile Kâtib-zâde Mehmed Refi' Efendi'nin eserleridir.¹⁴

Türbesi, kârgir ve tek kubbelidir. Sultan III. Osman ağabeyi Sultan I. Mahmûd'u bu türbeye defnettirmeyip Yeni Câmî Turhan Valide Sultan Türbesi'ne defnettirmiştir. Böylece câmi gibi türbeyi de kendisine hasretmek istemişse de yerine geçen Sultan III. Mustafa da Osman'ı bu türbeye defnettirmemiş, Yeni Câmî Türbesi'ne defnettirmiştir. Bu nedenle türbeye hiçbir pâdişâh gömülmemiş, türbede III. Osman'ın annesi Şehsuvâr Sultan ile bazı şahzâde ve sultanlar medfundur.¹⁵

Câmî külliyesi içinde ve avlunun kuzey-doğu köşesinde yer alan kütüphane binâsı fevkânî olup

altında derin bir bodrum, üst kısmında ise oldukça geniş, zarif bir okuma salonu ve bir kitap deposu bulunmaktadır. Kütüphanenin kitap deposunda Sultan I. Mahmûd ve Sultan III. Osman'ın kitaplarından oluşan kıymetli bir yazma eser koleksiyonu vardır.¹⁶

Medrese ve imâret ise bugün yatılı Kur'an Kursu olarak eğitim hizmetini sürdürmektedir.

Câmiin çeşme ve sebillerine akıtılan su Ferhat Paşa Çiftliği'nde bulunan bir kaynaktan kanallar döşenerek getirilmiştir.¹⁷

TÂRİH-İ CÂMÎ-İ ŞERÎF-İ NURUOSMÂNÎ

Cenâb-ı Hak Azze Şâne Hazretlerine hamdü bi-gâye ve Resûl-i Ekrem ve Âl-i Ashâb-ı muhterem hazerâtına salâtü bi-nihâyeden sonra bâ'is-i tasfîr-ı kitâb sıhhat-i nisâb budur ki, Âsitâne-i sa'âdet-medârda Bedestân-i Cedîd kurbunda kâ'in Sarıkcılar önünde Cebeciler Kulluğu'na mürûr u ubûr olunan tarîk-i âmmin cânib-i yesârında bundan akdem vâki' olan mescid-i şerîf fudalâ-yı dehirden âlem-i kudse irtihâl iden Hoca Sa'adeddîn Efendi'nin duhter-i¹⁸ sa'd-i ahteri Fâtıma nâm Hâtun'un vakf-ı celîlesi olub mürûr-i eyyâm ve kurûr-i a'vâm ile müşerref-i harab ve zelâzil vukû'unda mâ'il-i türâb ve bir vechile salât-i mektûbenin edâsına adem-i kudret ve vakfından dahi ibnâsına liyâkat olmadığından mahalle ehâlisi mukaddemen Sultan Ahmed Hân -aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân- hazretlerinin rikâb-ı hümâyunlarına ref'u rik'a idüb tecdidini niyâz eylediklerinde keşfi-ne emr-i hümâyun buyurulmağın hey'et-i kadîmesi üzere tecdidine kırk kîse akçe¹⁹ gider diyu keşf

12. Bk. aşağıda Osmanlıca metin.

13. Bk. aşağıda Osmanlıca metin, İstanbul'daki camiler içerisinde kubbesi en yüksek olan ibtida Ayasofya, ikinci Süleymaniye ve üçüncü Fâtih, dördüncü ise Nuruosmaniye Camii olduğu zikredilmektedir.

14. Bk. aşağıda Osmanlıca metin; Ayvansarâyî, a.g.e., I, 22-23. Krş. Tahsin Öz, a.g.e., I, 112; Orhan Bayrak, **İstanbul'un Tarihi ve Camileri**, Ankara, 1970, s.107-109; Mehmet Doğu, **Eminönü Camileri**, İstanbul 1987, s.154-156.

15. Bk. Ayvansarâyî, a.g.e., I, 22; İ.H.Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Ankara 1988, IV, I. Kısım, s.336. Krş. M.Münir Aktepe, Mahmûd I. mad., **IA.**; Şinâsi Altundağ, Osman III. mad., **IA.**

16. Bk. aşağıda Osmanlıca metin; **Sultan III. Osman Vakfiyesi**, TSMK. Hazine Dairesi nr. 1811, vr.11^b-12^b; İsmail E.Erünsal, **Türk Kütüphaneleri Tarihi II**, s.100.

17. Bk. aşağıda Osmanlıca metin; Sultan III. Osman Vakfiyesi, vr.5^b

18. Fâtıma Hatun, Hoca Sa'adeddin Efendi'nin kızı değil zevcesidir. Bk. VGMD, Şeyhulislâm Defteri nr. 6, s.471; Ayvansarâyî, **Hadikatü'l-cevâmi'**, I, 22.

19. Akçe, vaktiyle tedâvülde bulunan gümüş paranın ismidir. İlk defa akçe adıyla para Büyük Selçuklu Sultanı Melikşâh devrinde basılmıştır. Osmanlılar evvelki devletlerin, hatta ilk zamanlarında muasırlarının kabul ettikleri dirhem ve dinâr tâbirlerini kullanmayarak ilk defa bastır-

olub defteri rikâb-ı müstetâbe arz olunmuş iken tâkçe-i nisyân ve alâ halihî vakt-i güzerân ba'dehu Hüdâvendigâr-ı sâbık mağfîret-i nişân Gâzi Sultan Mahmûd Hân hazretlerine mahalle ehâlisi arzuhâl ve birkaç def'a istirhâm-ı hâl idüb beşinci def'a arzuhâl eylediklerinde ol vakit Dâru's-sa'âde Ağası Kâtibi olan semâhatlu Dervîş Efendi'ye havale ve keyfiyetini sül'âl için emr-i Hümâyûn olmağın taraflarından Ağa Celbîsi Hacı Salih'i ta'yin, ol dahi vakt-i işâda mahalline gidüb mescid-i şerîfinin imâmını hânesinden ihrâc, mescid-i merkûm kimin vakfı olub ve s üret-i inhidâmı ne rütbede olduğunu istintâk ve mukaddemen kırk kîse akçeye keşf olunub metrûken kaldığı ve Şeyhu'l-İslâm Efendi nezâretinde olduğunu istihbâr ve takrîrini alâ vukû'ihî gelüb inhâ eyledikde ber-vech-i muhar- rer keyfiyetini karîn-i ilm-i âlem ârâ-yi şehriyârî ol- mağla ba'dehu bi'n-nefs cenâb-i Şeyhi'l-İslâm fezâ'il-i irtisâm efendi hazretlerinden istifsâr buyur- duklarında vakfı za'îf ve bi-hasil olub cânib-i vakıf- dan inşâsına kudret olmadığını Pâdişâh-ı mürüv- vet-penâh hazretlerine bi'l-müşâfehe ifâde-i hâl ve ibnâ olunmak için vakfiyeti istibdâl olunmasına fetâvâ-i şerîf dahi virmekle binâen-aleyh tecdîdi emr-i Hümâyûn merhâmet-i makrûn olmağın Defterdâr-ı esbak Âtîf Efendi merhûmun damadı olan Ali Ağa her işinde mukaddem kâr-güzâr ve her vechile mustakim ve sadâkat-kâr ve her husus- da mücerrebül-etvâr olduğu ez-kadim Dervîş Efen- di'nin ma'lûmları olduğundan gayri mukaddem hal- ka lev-nâm su yollarının tecdîd ve re'sen icrâsına me'mûr oldukda sıdk ve istikâmeti tekrâr zâhîr ve sa'yî belîğ birle hizmeti kemâ yenbeğî bâhîr olmağ- la bu hususa dahi binâ emînî ta'yin ve zemâm-i umûr-i ebniye dest-i sa'yî himmetine tevdi' ve terhîn olunub ol dahi fenn-i san'atta mehâret-i tâmî olan neccâr kalfalarından kâr-âzmûde Simyon²⁰ nâm zimmîyi kalfa tahsîs eyledikden sonra bin yüz altmış bir senesi mâh-ı Şevvâlî'l-mü- kerrem'in on dördüncü isneyn günü (7 Ekim 1748 Pazartesi) eşref sâ'atde ibnâ için esas hafrine mübâderet ve mescid-i merkûmi hedm kal' idüb arsası mesâha olundukda terbi'an beşyüz altmış üç zirâ²¹ dokuz parmak, imâmına ve mü'ezzin ile kayyimine meşrûta olan üç bâb hânedan dahi iki- yüz elli beş buçuk zirâ'ki cem'ân sekiz yüz yirmi se- kiz buçuk zirâ' dokuz parmak hasil arâzi olmağla çünkü ol arâzi havâli-i İstanbul'un gâyet şerîf ve mu'teber mahalli ve esnâf-ı sanâiyî ve erbâb-ı hırfe- tin kurbu civârı olduğundan evkât-ı hamsede, belki cemî'i ezmende cem'iyet-i müslimîn ve cemâ'at-i musalliden hâli olmaz deyû cevâmî-i selâtîn misillü ma'bed-i azîm inşâ olunmak irâdesi nevî tab'-ı bü- lend-i himmet şehin-şâhide cevân ve bu mefhûmı mülâhazadan nâşî binâ Emîni dahi tevsî-i esâs için kesret-i amele ile hizmet-i me'mûresinde püyân iken şehriyâr-ı sûtüde-kâr hazretleri sarây-ı dil-ârâ-yı atîka beş behânesiyle mahall-i binâyı târe-i nigâh temâşâ ve ba'dehu hatt-ı rihâl izzü iclâl esnâsında meğer köşe başında bir ihtiyâr adam durub Şehin-şâh Melik cenâb hazretlerine du'â ey-

lemiş der akib sarây-ı atîk-i ma'mûreden Silâhdar Ağa adam gönderüb Dervîş Efendi'yi istediler. Ta'cilen gidüb sizi Şevketlü Efendimiz istiyor didik- lerinde ol vakte gelince huzûr-ı Hümâyûna misül olmadıklarından başka bedihî zuhûrundan ucben aslı nedir deyû sül'âl idüb silâhdâr Ağa dahi pek sihhatini bilmem. Lakin bu tarafa gelür iken köşe- nin başında bir pîr-i mübârek adam durur idi. Şevketlü Efendimiz mukabelesine geldikde el kaldı- rub ağlayarak "Efendim Pâdişahım, Hak Te'âlâ vücûd-i Hümâyûnını hatasız eylesün, câmi-i şerîf binâsına himmet-i mülûkâneleri ma'tûf buyurul- mağla cümle ehâli-i mahalle fukarâ kullarını mesrûr ve ihyâ buyurdüğünüz için Hak Te'âlâ dahi Şevketlü Efendimin mübârek kalbini ma'mûr ve ihyâ eylesün" deyû reft-engîz du'â eylemiş idi. Gâlibâ bundan iktizâ itmek gerek deyû haber vi- rub, Efendi dahi huzûru fâ'izi'n-nûr Husrevâneye çehre-sây oldukda câmi'i resm idüb tîz getür deyû emr-i Hümâyûn olmağın hemân ol gün müsâre'aten çâr-divâr bir resm itdirüb getürmüşler idi. Lakin Pîr-i merkûmun mütedarri'âne du'â ve niyâzı Pâdişâh-ı takvâ-penâh hazretlerine kemâl-i rütbe te'sîr idüb fi'l-asıl dahi cây-gîr zamîr-i münîr olan câmi-i kebir ibnâ olunacağı münfehîm idi. Bir kat dahi bâ'is-i şevk-i cemîle ve mübâderetine illet-i müstakille olmağın der akib mücessem-i tersim emr ü fermân olunub tab'ı Hümâyûn pesend makrûn üzere yek kubbe ve dînunda (derûnunda) sûtûn sikleti olmayub tabakât ve mahfilleri ve derûn-i birûn hey'et-i câmi'ası elyevm ne surette ise bir kebir levha üzerinde bi-aynihi resm-i cesîmi suret-yâb ve ma'rûz-i rikâb-ı müstetâb olunub irâset ve sûret-i hey'eti makbûl-i şehriyâr-ı âlicenâb olmağla alâ resmîhi binâsına karar-dâde olunub ancak resmine göre arâzi-i mevcûde muzayyik ol- düğundan tevsî'i için menâzil iştirâ olunmak

dıkları gümüş paraya "beyaz sikke" anlamında "Akçe-i osmanî" demişlerdir. Orhan Bey'in cülûsundan 3 yıl sonra 729 (1328/1329)'da Bursa'da ilk basılan bir Akçe-i Osmânî bir miskalin dörtte biri, yani altı kirat (1.154 gr.) vezninde idi. Ancak akçe her zaman aynı vezni muhafaza edememiş ve zamanla kıymeti azalmış- tır. Mahmûd I. (1730-1754) ve Osman III. (1754- 1757) devirlerinde yani bu eserin kaleme alındığı yıllar- da 1 para= 3 akçe üzerinden işlem görüyordu. Bun- dan takrîben bir asır evveline gelinceye kadar paranın alt ve üst birimleri şöyle idi. 1 kuruş= 40 para, 1 pa- ra= 3 akçe, 1 akçe= 3 pul olarak geçiyordu. Bu konu- da geniş bilgi için bk. İ.H.Uzunçarşılı, akçe mad., İA.; İbrahim Artuk, para mad., İA.; M.Z.Pakalın, akçe mad., a.g.e.; Halil Sahillioğlu, Akçe mad., DİA. Kırş. İsmail Galib, Takvim-i Meskûkât-ı Osmaniye, cetvel 2.; Halil Edhem, Meskûkât-i Osmaniye, s. 3 vd.

20. Simyon (Simeon, Simon), Kalfa'nın milliyeti hakkında bk. Kevork Pamukciyân, "Nuruosmaniye Câmi'i'nin Mi- marı Simeon Kalfa Hakkında", İTÜ. Mim.Tar. ve Rest. Enst. Bülteni (13/14), 1981, s.21-23. Pamukciyân, bu makalesinde Simeon Kalfa'nın Rum asıllı olduğunu is- pat etmektedir."
..Böylece, Hassa mimarı Simeon Kalfa'nın Rum asıllı olduğu, zamanına âit biri Ermenice, diğeri de Rumca iki kaynaktan katileşmektedir". s.23.
21. Zirâ hakkında bilgi için aşağıda not 6'da arşûn kelime- sinin izâhına bk.

behemehâl lâbüd olmağın arzen Çukacılar Hanına ve tülen Cebeciler Kulluğuna varınca ol mahal ada gibi başka bir dâ'ire ve zarfında birkaç çıkmaz sokak ve ba'zen odalar içi mahallât olub vâfir menâzir ve dekâkin ve mehâzin ve birkaç boyahâne ve bunların her biri evkâf-ı müteferrikadan olmağla Haremeyn-i Şerifeyn ve Şeyhu'l-İslâm ve Sadr-ı a'zam ve bostâniyân evkâfı müfettişi efendiler ve hassa mi'mâr başısı ağa ve mi'mârân kâtibi ve hulefâsı ve evkâf mütevellileri²² mahall-i binâda bi'd-def'ât akd-i meclis ve matlûb olunan emlâkın ashâbı dahi ol günlerde savb-ı meclis-i ma'kûd da mevcûd olub mübâye'a olunacak emlâkın ibtidâ-yi emirde ma'rifet-i şer'i ve mi'mâr Ağa ma'rifetile ashâbı müvâcehesinde mesâha ve keşf ve tahrîr-i defter ve ma'rûz-ı rikâb-ı Hümâyûn olub mübâye'ası emr-i cihân-mutâ' buyurulduktan sonra mevki'inin şeref-i itibârına göre her birinin arsa zirâ'ına beş kuruşdan yedi kuruşa değin, eğer âkar yâhzen ise on kuruşa değin vaz'ı fi'ât, kaldı ki binâsı ahşâbdan olub iki-üç kat ve cedîd tekellüfli musannâ' ise binâsı zirâ'ına yedi kuruşdan on kuruşa değin, eğer kârgîr hân ve mahzen ise oniki buçuk kuruşa değin fi'ât vaz' ve mûcibince hisâb olunub cümle müvâcehesinde ashabına verildikde ber-mûcib kabul etti. Febihâ vâlâ insafdan udûl ve akçesini ahz ve kabzdan nükûl idüb tam'an ru'ûnet ve huşûnet idenler bir dürlü cebr ve kahr olunmayub çünkü hayrât olma hasebîle Pâdişâh-ı deryânevâl hazretlerine hayır du'â itsünler. Maksûdu Hümâyûn dahi mücerred isticlâb-ı du'âdır deyû vech-i münâsibine göre bedel rızâ zâm olunarak bir vefk-i dil hâh-ı etyâb ve rızâ-dâde ve ferh-ı neşâtları ziyâde olub mütevellilerinden cânib-i Hümâyûna ifrâğ ve rusûm-ı firağları dahi itâ ittiril-diğinden başka ekserinin istid'aları üzere binâ enkâzı dahi kendülerine devir, teslim olmağla sürûr-i tâm ve hubûr-i mâlâ kelâm ile cilve-fürûş neşât-ı behçet olarak mübârek bâd diyub kîseleri lebrîz-i mümsik altın ile her biri geldikleri mahalle avdetde şitâb eylemişlerdir.

Minvâl-i muharrer üzere mübâye'a olunan musakkafât hedm ve arâzi tevsi' olunub iki bin beşyüz arşûna²³ karib câmi'i-i şerîf ve bin üçyüz yetmiş zirâ' şâdirvân temelleri mübâşeret tarihinden dört ay müddetinde binden mütecâviz rencber ve üçyüzden mütecâviz lağamcı ve ikiyüz divarcı ve alınan musakkafât hedmi içün elliden mütecâviz neccâr içtimâ' ile hafr-ı esasda ihtimâm-ı tâm olunur iken Saferu'l-hayr duhûl itmezden mukaddem câmi'in temeli teyemmünen vaz' olunmak içün ve kazılan meydân arâzisinin mahall-i vustunda bostan kapısı gibi bir kulaguz hafr ve temel vaz' olunmak içün ka'r-ı zemine degin kazılıb âmâde olduğu haber virildikde istihrâç ve intihâb olunan şeref-i yümn-i sâ'at ki, bin yüz altmış iki senesi Mâh-ı Muharremi'l-Harâmın yirmi dokuzuncu Cumartesi (19 Ocak 1749) günüdür²⁴, sâ'atin akrebi altı buçuk ve dakikası altıda iken vaz'ı esâs-ı fermân olunmuş idi. Dâru's-sa'ade Ağası Kâtibi olan Derviş Mustafa

Efendi cümleden evvel binâyı teşrif idüb iktizsâ iden hususlara nizâm virdikden sonra ol pîrâye bahş rutbe-i sadaret-i uzma Firari-zade Abdullah Paşa ve Şeyhu'l-İslâm fezâ'il-i irtisâm Es'ad Efendi hazerâtı ve Haremeyn Müfettişi Ni'metullah Efendi ve hâlen Ayasofya-i Kebîr Vâ'izi Hızır-zâde Hasan Efendi ve Sultan Ahmed Hân Câmi'i Vâ'izi Emîr Efendi ve Dâru's-sâ'ade Ağası kitâbetinden munfasıl divân hâcekânından Haremeyn ricâli Efendiler ve mi'mâr ağa ve su nâzırı ve sâ'ir bi-isrihim gelüb mevcud ve duhûl-i vakt-i şerefdan evvel mahall-i esâse nüzûl ve ayâr sâ'atler cümle müheyvâ berdest vakt-i şerefin duhûline intizâr-ı dikkat olunur iken çâyrek sâ'at kaldıkda ta'zîmen ibtidâ Şeyhu'l-İslâm Efendi ve sâniyen Şeyhey-i muhteremeyn hazerâtı dest-i tazarru'i bâz ve du'âya âgâz idüb da'vât-i hayrî arz-ı icâbethâne-i Yezdân ve mâ'adâsı zemzeme-i âmînde yek-zebân ve inde'l-hâtîme Fâtiha-hân olduklarında der akib vaz'ı esas olunub sadr-ı a'zam hazretleri sürûr-i izhâr ve bi'r-i esasa bir kaç kabza altın nisâr idüb Binâ Emîni Ali Ağâ ve mi'mâr ağa ve binâ kalfasına hil'at ilbâs ile ikrâm ve şeyh efendilere mahsûs surre in'âm ve

22. Mütevellî, vakfın işlerine şer'î hükümler ve vakfın şartları dairesinde idâre etmek üzere tayin edilen kimsedir. Mütevellîlik iki kisma ayrılır: birincisi, meşrûtiyet üzere mütevellîdir ki, mütevellî olması vakfın şart-ı iktizâsındandır. İkincisi, meşrûtiyet üzere olmayan mütevellîdir ki, mütevellîği boş bulunan bir vakfa meşrûtun-lehi bulunmadığı cihetle hâkim tarafından tayin edilen mütevellîdir. Bk. Ömer Nasuhi Bilmen, **Hukukî İslâmiyye ve İstîlâhatı Fıkhiyye Kamusu**, IV, 287. Krş. M.Z. Pakalın, mütevellî mad., a.g.e.
23. Arşın, Türk lehçelerinde arşun, arçın, arjın ve alçın şekillerinde yer alan kelime, Pehlevîce areşn'den (yeni Farsça âreş, reş) gelmektedir. Dirsekten orta parmak ucuna kadar olan uzunluktur. Arapça'sı zirâ'dır (çoğulu ezrû, zur'an). Arşın kelimesi Türkçe'den de Rusça'ya ve Balkan dillerine geçmiştir. Metre sistemine geçilmeden önce kullanılan bir uzunluk ölçüsüdür. Arşının, kullanıldığı devirlere ve beldelelere göre çok çeşitleri vardı. Osmanlılar'da esas itibarıyla iki türlü arşın kullanılmıştır: a) Mimarî Arşını, Mimarlık işlerinde kullanılan bu arşının değeri 75.8 cm. uzunluğundadır. b) Çarşı Arşını, Kumaş ölçülerinde kullanılmakta olup değeri 68 cm. uzunluğundadır. Yeni Arşın. (metre), 29 Şevâl 1298 (24 Eylül 1881)'de, 1 Mart 1882'den itibaren geçerli olmak üzere yeni ölçülerin tanzim, tensik ve kullanılm şekilleri hakkında, eski ölçülerin karşılıklarını gösteren listeleri de ihtivâ eden yeni bir karnâme yayınlanmıştır. Nihâyet 26 Mart 1931'de ölçülerde âşârî metre sistemi kanunu kabul edilmiş ve Aralık 1933'den itibaren kat'î olarak tatbik edilmeye başlanmıştır. Bu konuda geniş bilgi için bk.M.Z.Pakalın, Arşın mad. a.g.e.; Arşın mad., **İA.**; Arşın mad., **TA.**; Mehmet Erkal, arşın mad., **DİA.**
24. 14 Şevâl 1161 (7 Ekim 1748) Pazartesi günü hafriyata başlanmış (bk.yukarıda Osmanlıca metin), 29 Muharrem 1162 (19 Ocak 1749) Cumartesi günü de kurbanlar kesilerek temeli atılmıştır. Buna mukabil çağdaş yazarlardan ve günün olaylarını kaleme alan Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi (**Mür'it-Tevârih**, nşr. M.Aktepe, İstanbul 1978, II A., s.5), câmiin başlangıç tarihini 8 Muharrem 1162 (29 Aralık 1748) olarak kaydetmektedir. Şinâsi Altundağ (Osman III. mad., **İA.**) ile Semâvi Eyice (Nuruosmaniye Câmiî mad., **TA.**) ise câmiin başlangıç tarihini 28 Muharrem 1162 (18 Ocak 1749) olarak vermektedirler.

amele-i sâ'ire için dahi atâyâ-yı cemîle ile cümleyi hisse-mend megânim bir ü nevâl buyurdıklarından sonra teşekküren kurbanları zebh olunub merâsim-i itmâm ve nehzât-ı kıyâm ile sarây-ı âsfâya atf-ı zimâm ve hengâm cem'iyet ber-vech-i muharrer resîde-i hitâm olmağın ba'dehu kemâ-kân toprak hafrine müsâre'ât olunub rûz-merre yirmi-otuz katâr-ı esterân ve kırk-elli katâr-ı himâr ve bâr-girân ile çıkan toprak deryâya ve câ be-câ Fazlı Paşa Sarayına ve Cinci Meydânına nakl ve ihraç ve yirmi iki arşûn ka' r-ı zemine nüzûl itdikle su çıkûb sudan dahi aşığı iki arşûn kazıldıkdan sonra birkaç mahal tulumbacı mikrasları kurulub cesim topaç direklerinden üçer buçuk arşûn kazıklar kat' ve dak olunub dak olunan kazıkların beyinleri iki arşûn parmağı fasıla ile birkaç bin arşûn vüs'atî olan bütün meydân kaldırım taşı dizilür gibi timurlu kazıklar kakilub iki kat kireç ve bir kat hâlis horasan ile beyaz senk molozdan memlû rıhtım birkaç arşûn bâlâya çıkub hemvâr oldukda binâya kemâl-i metânet ve resânet hâsil olmak için ayaklar seçilüb ve ayakdan ayağa kemerler devr olunub miyânına sarnıç su hazineleri süretyâb ve yer yüzüne çıkmağa dört arşûn kaldıkda köprilik od taşı ferşine şurû' olundığı esnâda ki bin yüz altmış iki senesi Mâh-ı Şa'bân-ın on üçüncü günü (29 Temmuz 1749) tarihile müverrehdir. Daru's-sa'âde Ağası Kâtibi olan Derviş Efendi lafzan ve ma'nen ve hakikaten derviş olduğu gibi bulunduğu hizmetlerde dahi li'llâh fi'llâh sıdk ve istikâmet ve hulîsî derpîş idüb pâki-i dâmân-ı ismet memdûhu'l-fi'âl bir zât-ı ferhunde hısâl olduğundan hakkında lücce-i âtifet-i mülûkâne cûşân ve rütbe-i vâlâ-yı muhâsebe-i Haremeyn ile kadrî terfî' ve bülendül-akrân olub taşrada hizmet-i celîle izhârile mühimsâz iken zâtında merkûz olan âsar-ı rüşd ve zekiye-i intibâh meşhûd nazar-ı dakika şinâs Pâdişâh olmağın Daru's-sa'âde Ağası tarafından huzûr-ı Hümâyûna çağrılıb utbe-i şevket ve iclâle vaz'ı nâsiye-i ibtihâl şerefin eyledikde şehriyâr-ı kadirdân hazretleri ref'i mehâbet-i meclis itmek için telattufu kerîmâne ile izhâr-ı mu'âmele-i istinâs buyurub kemâl-i tevâzu'-i mülûkanelerinden "Derviş Efendi ne işliyorsun heman onda oturub zevkmi ideyorsun" diyû nevâziş bende nevâz buyurdıklarında zemin-bûs birle" şevketlu, mehâbetlu efendimin devâm-ı eyyâm-ı ömr-i şevketleri du'â-yı hayırlarının hizmetlerindeyim, Hak Te'âlâ vücûdu Hümâyunlarını hatasız idüb âmme-i bendeşan ve bu abd-i hakirlerinden zill-i merhametlerini zâ'il eylememeye" diyû izhâr-ı ubûdiyet eyledikde "bak benim bu esnâda câmi'i şerif binâsı hizmetinden ehem ve mültezim nazar-ı Humâyunumda bir iş yoktur ve sen öteden beru sâlik-i hüsn-i tarîk ve hareketinde mazhar-ı tevfiq olub nâsa hayr-hâhî ve hizmetinde meşkûrul-mesâ'î olduğundan bu hususda dahi sadâkat ve istikâmet ve huluskârî bezl-i kudret ile hizmet edecek ma'lûm-i mülûkânemiz olmağla câmi'in binâsı üzerine seni ta'yin idüb müstekillen nâzır eyledim. Her umûru husûsuna kemâl-i sa'yî ihtimâm ve

ziyâde himmet-i belîğ tam idüb bidâyetinden nihâyetine değın bir ân üzerinden devr ve mehcür olmamak üzere min külli'l-vücûh umûrünün ber-vech-i merâm temşît-pezir olması senden matlûb olmağla ta'lik-gerden ihtimâmın olan işbu husûs me'murda hayren ve gerek şerren her ne olur ise senden bilürüm. Göreyim seni ne gûne irânet ve husn-i nezâret idüb bezl-i vücûd idersin. Zirâ bu madde sâ'ir hususa kıyas değil li-vehi'llâhi Te'âlâ hayrat-ı celîledir. Amele ve fi'lesine hayf ve gadr olunmayub ücretlerinin siyâk-ı âmm ve siyâk-ı âlem üzere tamâmen virilmesine ve hukuku esnaf alâ mâcere'l-âde edâ olunmasına kemâl-i dikkat ve rencide remîdeden selîmül-hal olmalarına bezl-i kudret idüb herkesin irzâ olması ve hukûk-ı ibâd kemâ yenbegî icrâ ve hizmet-i a'malde olan müslim ve gerek keferre bir âlây-i zu'afâdan olmağla işlerinde müsâre'at behânesile tecbîr ve tekdîr itdir-meyüb mülâyemet ve râfet-i mülûkânemiz üzere hareket ve cümlesinden zât-ı merhamet-i ittisâfıma hayr du'â aldırmağa sa'yî vefret eyleyesin. İnşâ-Allah Te'âlâ sen dahi hayr du'âma mazhar olduğundan gayri "Küll-i nefsin yüczâ bimâ eslefethu' medlûlince ber-maktezâ-yi hasb-i hâl " her ne itsen encâmında ona göre mücâzât olacağın" emri mukarrerdir deyu kemâl-i emr-i ekîd ve tavsiye-i şedîd buyurdukdan sonra cânib-i âsafiden dahi emr-i Hümâyunı mutazammın fermân ve emr-i lisân-ı vâcibîl-iz'ân için baltacılar kethüdâsı koşılıb sadr-ı a'zam hazretlerine irsâl ve ber-vech-i muharrer ma'lûm müşirleri oldukda vezîr-i âsaf nazîr dahi emîr ve tavsiyenin tekrârı hilâlinde nezâretini mü'eyyid düş ibtihâcına sof ferâce ilbâsile ikrâm ve hizmet-i me'mûrelerine kemâ yenbegî kıyâm eylemişlerdir. Hak kelâm ve muhassal-ı merâm budur ki Efendi mûmâ-ileyh hazretleri bir dâste-i düş vedî'ati olan ebniyede nitâk gayreti meyân himmetlerine şedbend ve vech-i teveccühlerine eb'ûb-ı huzûr ve râhatı sed ve fâtiha-i me'mûriyetlerinden hâtıme-i meymenet lâyihasına değın bâzû-yi himmetlerine fûtûr getürmeyub ber-muktazâ-yı emr-i Hümâyun hareket ve ser-mütehâvin ve taksirât olunmasızın rûz-merre akîb-i Salâti's-Subh cümleden mukaddem binâya gelüb ve ahşâm amele pazûs oldukdan sonra cümleden mu'ahhar hanelerine gittiği ve ma'âz Allâhi Te'âlâ bi'd-def'ât ihrâk vuku'unda ikişer üçer kişi binâda kalüb tâ bi-sabah şebb zinde-dâr kemâl-i tehaffuz üzere tâb-âver olduğu hattâ bir kaç def'a hanelerinin câr-ı mülâsıkında harik-i azîm olub selâmetden nâ ümîd olduğığı kendilerine haber virilmişiken hayr ve şerre min tarafi'llâhi'l-Bârî itikadına teşebbüs ile meslek-i dervişide sebât ve her halde icrâ-yi sadâkat ve muhâlesat idüb binâdan bir hatve hareket eylemedikleri cümleyi engüşt ber-dehân acib ve hayret eyledi. Bu vechile ale'd-devâm ikâmet, husûsen eyyâm-ı şitâda şiddetinde ve hengâm-ı suret sermâde günde bir kaç def'a, belki her sâ'at ellerinde asâ dâ'ir ve sâ'ir olub binânın zir ve bâlâsına su'ûd ve nüzûl iderek idâre-i meşîyyet ve erkân-ı erbe'anın her cânibinde bir kaç mahalde olan ayak

ve tiz-gâh ustalarının yanlarına varub teşvîk-i a'mal-i mehâret ve tahrîs-i sa'yi müsâre'at için ustaları rü'esâsına ve neferâtına ve kâr-güzâr taşıcı efrâdına bir iki gün zarfında müvâzîn-i kâbiliyet ve isti'dadlarına göre üçer beşer ikişer altın atıyye ile zevkâne mülâyemet ve lutfâne istimâlet iderek hissemend vâyedâr âtifet olduklarında an samimîl-kalb şehriyâr-ı sûtüdekâr hazretlerine hayr du'â aldırdığı cümlelerin meşhûdi ve hâlen amelenin zebân-zed hâl ve kalleridir.

Ezcümle sırık hammâlânı her biri haml-i sakîl olan kebîr ve arîz mermer pehlû ve mermer sûtûn ve taban ahcârın tabakât menziline is'âdi için her bir adedine on sekiz, yirmi dört, otuz iki dahi ziyâde hammâm neferâtı koşulub iktizâsına göre su'ûd ve nuzûl itdirirler iken ta'b ve meşakkatlerini müşâhede eyledikçe nisyân-ı mihen için ekser eyyâmda hammâm başarılarına başka ve neferâtına başka dest-kerem peyvestelerinden hisse-dârvâye kerem olanlar ahcârın tahmili için müsâre'atde biri birlerini müsâbekat iderler idi. Kezâlik taşçı kâr-hânegilerine ve hasekiyân ve mu'temedân ve harbeciyân ve sâ'irine işlerinde serî'u'l-hareke olub müsâre'ât sûretinde mecd-i sâî olanlara ve bir husûsa ta'yin olunub itmâm-ı merâm ile gelenlere bi-kadr-i istihkâkîhim atıyye-i vâfire ile çok kimesneden celb-i du'â ve anlar dahi tenk desten rehâ bulub hak budur ki hüsn-i reviyeye-i lisân ve iksâr-ı atıyye-i ihsân ile "Utlubû'l-hayre inde hisâni'l-vücûh"²⁵ kelâm-ı mü'ciz beyânının masdakı olub sağır ve kebirini kerem-i atâyâsına dil-dâde ve cümlesi hizmet izhârında üftâde olmağla rûz ve şebân belki her ân cenâb-i şehriyâr-ı kâm-kâr hazretlerine da'vât-i hayr eylemek mecmû'una vird-i zebân idi. Hattâ hasekiyân ve mu'temedân ve harbecilerden biri teşdîd ve tehdîd kasdile ameleden birine hilâf-ı îmerzıyye durûb ve şetûm idüb teşkî eylediklerinde madrûb ve âzerde olanları bir tarîkile mutayyib eyledikten sonra darb ve şetn idenleri getürdüb müvâcehelerinde mücâzât bil-fi'il olduğundan gayri fimâ ba'd bir dahi eylememek üzere men' ve zecr olunurlar idi. Ve birinin hasbe'l-beşeriyye fil-i kabihî ve melfetsarîh-i zâhir olub yine içlerinden müdde'î olduklarında müslüman ise ta'yin olunan orta yazıcısı ma'rifetile, zimmî ise kendi re'isleri ma'rifetile hüsn-i müdâfe'a, eğer bi'z-zarûre te'dib ve tehdîd lâzım gelse dahi yine âhır hususda tayyib-i hâtır olacak vechile mu'amele-i bil-mücâmele olunub hulâsa-i mâ hasal sekiz senenin zarfında dört binden mütecâviz amele ve file-i hademe ve fırka-i esnâf ve zümre-i hîrfet ve gerek zâbitanından ferd-i vâhid bir tarîkile dilgîr ve bir vechile tefcîr olunmayüb her biri kendü müvâzin kabiliyet ve isti'dadları üzere cümlesi âtifet ve mürüvvetlerinden hisse-mend vâye-dar olub resîde-i hitâmına degin her husûsda re'yi rezîn-i âkılâne ve tedbîr-i mu'tedilâne ve bahş-i kerem atâyâ-yi cemîle ile mecmû'unu meşkûr ve hoşnûd ve her ne kadar hisâl-ı hamîde var ise kendinde mevcûd olmağın nâm hatemî ki, nâm ve cûd-i sehâ ile celb-i kulûb-i

havâs ve âmm eylediğinden ol vakitden berû pâdişâh-ı fütüvvet-penân hazretlerine şebân-rûz du'â-yı hayr eylemek kendülerine vücûb mertebesinde olduğunu el-ân mütefekkir ve itiraf idüb devâm-ı eyyâm-ı ömür ve devlet-i pâdişâhî da'vâtında vakf-ı zebân halve kal eyledikleri vâreste-i âşikâr ve divinden sonra gelelim mâ nahnu fih olan câmi'in binâ ta'rif ve tavsifine.

Temel rıhtımından yer yüzüne çıkmağa dört arşûn kalub köprilik od taşı ferşine şurû' olunduğı bundan akdem bâlâda şerh ve tasrîh olunmuşıdı.²⁶ Ahcâr-ı merkûm ferş olunarak rûy-i zemîne müsâvî oldukda câmi'in cevânib-i erba'a divârları tarh olunub secde zemini ne mikdâr mürtefi' olsun diyû ba'de'l-istifzân istişâre olunmak fermân olunmakla Dâru's-sa'ade Ağası sâbık kâtibi ve ol esnâda rûz-nâmçe-i evvel Ali Efendi ve âmedci karındaşı olan şeh-emini Yusuf Efendi hazretleri ve Haremeyn Müfettişi Ni'metullah Efendi ve hassa mi'mârı başısı ve su nâzırı akd-i encümeni istişâre ve ba'de'l-müzâkere Sultan Ahmed Hân Câmi'i intihâb olunub ana mukâyese olunmağla havlısı zemininden üç arşûn irtifâ' ile ve dâ'iren mâ dâr som mermerden i'mâl olunarak otuz aded iğeden çıkma musaykal toplı timûr pencereleri vaz' ve secde zemininden yây kemerlerinin üzengi tabanına çıkınca kaden onbeş arşûn som mermer ve üzengi tabanında câmi' kubbesine varınca kaden yirmi sekiz buçuk arşûn küfekî taşından olub ve kubbenin aşağıları arzen bir buçuk, gittikçe bâlâya karîb bir arşûn altı parmak kalınlığıdır. Ve yine kubbenin zemin devri yüz buçuk arşûn olmağla hâsılı namaz kılınan zeminden tâ kubbe alemine varınca vech-i muharrer üzere onbeş arşûn som mermer ve yirmi sekiz buçuk arşûn küfekî ve onbir arşûn kubbe-i tîfil ki min haysül-mecmû' elli dört buçuk zirâ' câmi'in kaddi iktizâ ider. Ve kubbenin büyüklüğü câ be-câ müzâkere olundukca erbâb-ı fûnûn ve ehl-i vukûfun haber virdikleri cevâbe göre nefsi-Âsitân-i Devlet-i Âşiyânede cümle büyük kubbe ibtidâ Ayasofya-i kebir, ikinci Süleymaniye Câmi'i, üçüncü Ebu'l-Fetih, dördüncü işbu Nuruosmânî Câmi'i şerîfinin kubbesi olub mâadâ olan cevâmi'i selâfın cümle bunların mâdûni olduğu müttefekun-aleyhdir.

Gelelim câmi'i şerîf-i nev-tarz-ı latîfin derûni mesâhasına: iki tarafın divar kalınlığı ve tarafeynin çıkma tabakalarile arzen çâm-çarşı kırk sekiz buçuk zirâ', sekiz parmak olub ve yine tarafeynin divâr kalınlığı ile tûlen kırk sekiz arşûn olmağla mecmû'î câmi'in derûni tertî'î iki bin üçyüz kırk altı arşûn ider. Kaldı ki şadırvânı suffelerile ma'a divâr tûlen otuz iki buçuk arşûn, üç parmak, yine tarafeynin divâr kalınlıklarile arzen kırk iki arşûn olub bu hisâb üzere terbî'i bin üçyüz yetmiş arşûn, altı parmak ider. Ancak köşeleri müdevver olmağla terbî'inden bir mikdâr noksan olur. Suffelerine dikilen serçe gözü ta'bir olunur mermer

25. Hayrı, güler yüzlü kimselerden isteyiniz

26. Bk. yukarıda Osmanlıca metin.

sütûn oniki aded olub her birinin uzunluğu yedişer arşûn ve çâm-çarşı kalınlığı yirmi ikişer parmakdır. Ve cümlesi yek-cevher olub Bergama nâm mahal-den gelmiştir.

Egerce sütûn-i mezkûrin tafsil-i ahvâli etnâbile tatvile mü'eddî olacağı bedihîdir. Lâkin ba'dehu zaman iktizâ eyledikte keyfiyeti ma'lûm olub "Küll-i emrin leyse fi kırtâsin zâ'a"²⁷ mazzmûnı rû-nümâ olmak için reh-vâr kalem ile ifhâma cesâret ve tahrîrden meccâniyet olunmadı.

Câmi-i merkûm henüz sûrèt-pezîr olmazdan mukaddem suffelerine dikilecek mermer sütûnlar âyâne mahalden tedârik ideriz diyü cümlesi güte-hor girdâb-ı efkâr ve hîn-i iktizâda ne vec-hile tahsil ve ihzâr olunmak endişesi ashab-ı me'mûrun derûnlarında fi nefsi'l-emr fikr-i azîm ve endûh-i cesîm olub hatta meşhûr-ı enâm olan üstâd-kârdan merhûm Mi'mâr Sinân Tarihi'nde yazıldığına göre Süleymaniye Câmi'i binâsında mermer sütûnlarının tedârikinde ezid pür meşekkat su'ûbet çekilüb encâm-ı kâr bir kaçını Mahrûsa-i Mısır İskenderiyye'sinden ve mâ'adâsının her birini bir diyâr ve bir mahall-i ba'deden tahsil ve nakli müyesser olmuş. Bu sütûnlar dahi Bergama kasabasında sağ ve sâlim ve bir harabe kilise divârında metrûken kâ'im ve kimesnenin zabtında olmadığına voyvadası âlim olub bir muktazâ-yı baht-ı Hümâyûn cümlesi mermer ve serçe gözü yek-cevher olduğu haber virildikde tekrar tashih için adam gönderilüb geldikten sonra mahsûs câmi'i Hümâyûn kalfa gönderilüb sütûnların birini ihrâç ve tasnifleydiği timûr tekerleklü ve timûr bendlü ve kuşaklamalı kızak üzerine alüb otuzbeş çift câmus mandalarile tilâl ve cibâlden beş buçuk sâ'at mesâfe olan sâhil-i bahre bir tarik ile nüzûl ve tesyîr, lakin sâhil-i bahir olan mahal şen ve imâre olmadığından gelen sütûnları sefâyine tahmîl için metin ve vâsi' iskele ve Tersâne-i Âmire'de olduğu gibi bir 16 dâr ağacı inşâ olunmak muktezâ olduğunu mesfûr kalfa geldikde takrîr ve keyfiyetini tefhîm ve inhâ itmekle iktizâ iden kerestenin bulunanı Âsitâne'den ve bulunmayı icâb iden bahasile ol tarafın dağlarından kat' ve ihzâr ve lazımgelen mühimmat ve amelesini bu tarafdaki irsâl olub mezkûr iskele metin ve mustahkem dâr ağacı inşâ olunub tarik-i mezkûr mîşe-zâr ve sütûnların tesyirine su'ûb-kâr olduğundan teshîl-i tathîri muktezâ olmağın Bergama'dan meşiyet-i esb-i süvâr ile beş buçuk sâ'atlik mesâfe-i ba'de olan tarik hâr-hâşâk ahcârdan temdiye için kat'-ı eşcâr ve su yatağı ve çamûr ve enhâr üzerine cîsr ihdâs olunmağla ber-vech-i meşrûh teshîl-i tarik olduğu ihbâr olunduktan sonra tahmîl ve Âsitâne'ye nakilleri için kimi tersânedeki kalyon ta'yin olunmak, kimi üç direkli sefâyin isticâr ve her biri muktezâ-yi ekallîni ihtiyâr ve encâm-ı kâr birine karar virilmeyüb zirâ kalyon ta'yin olduğuna halde ekalli iki-üç kalyona muhtâç ve mîriye mısır ve girân üç direkli sefâyin olmak lâzım gelse ancak ikişer sütûnı mütehammil ve derûn-i sefineye dahi sütûnlar yatağı

içün mahsûs sandıklar çatılıb bu masraftan başka navl ücreti sekizer kîse akçe matlûbları olmuşken nihâyet beş kîse akçeye râzı olmaları ile iktizâ iden masrafından mâ'adâ oniki sütûn için altı kıt'a sefâyin otuz kîse akçeye isticâr olunmak lâzım gelür idi. Henüz ol mikdâr sefine ise, Âsitâne'de lenger-endâz mevcûd liman olmayub bu surette endişesi her birinin derûnunda cây-girüne kalbe ifrağ olunacağı lisanda tezkîr ve bir ferdin zihnine lâyh ve hâtırına hutûr itmedi ki, dil (ج د ه) kayıkları her vechile ehven ve eshel olduğunu Dervîş Efendi kemâl-i fehm-i kiyâset ve galebe-i fetânetlerinden istidrâk ve istihrâç eylediklerinde nefsi'l-emri mülâhaza idenlerin cümlesi Efendi mûmâ-ileyhin karîha-i pür-menîhalarından ta'akkul ve tezehhün eyledikleri dil kayıkları her halde sermend ve hafîfü'l-hareket olduğuna tefettun ve derk-i tedârikine tahsîn ve sühûletine teyekkun itmeleri ile mâhûve'l-hakku dahi tahmîn olunan birer sütûndan oniki kayığa virilecek ednâ navl ücreti ve kürek masrafı yalnız bir kalyon değil üç direkli sefinenin dahi birine mu'âdil ve birinin masrafına mukabil olmağla Efendi mûmâ-ileyh her husûsda mutlaka bu maddede tefekkür ve rezânet-i re'yi tedbirleri hüsn-i bi-nazîr hem muvâfık-ı takdir olub bi-ta'ab tekellüfe hitâm-ı pezîr olduğu bedihîden nakl olunacak sütûnların her biri nice yüz kantardan mütecâviz olub bu makûle hizmet cerr eskâlin uhdesinden gelmek Tersâne-i Âmire re'islerinin me'mûriyetine menût olmağın istid'â olundukda içlerinden tefennün-i tamî ve mehâret-i kâmile olan Mehmed Re'is intihâb ve bâ-fermân-ı âli ta'yin olunub iktizâ iden âlât-ı mütenevvi'a ve çifte dilli tûc (tunç) makara ve sâ'ir mühimmâtı lâzimeyi görüb kaldığı, bu bahâne ile ol tarafda re'âyâ ve berâyâ ve gerek ehl-i beldeden ferd-i vâhid rencide ve tutulan rencberân ve koşulan hayvânât için âyende ve ravendeye ta'cîz ve remîde olunmayub belki ihtimal ve sıyânet ve müddet-i ikâmete virilecek icârât ve lâzım gelen mühimmât bâ husûs masârîf-ı me'kûlât min küllî'l-vücûh binâ tarafından rü'yet ve ashâbına redd-i hukûkiyet ve rızâ-yı Hümâyûn üzere icrâ-yi merâsim-i adâlet için Dervîş Efendi taraf-ı şeriflerinden Ahmed Ağa nâm bir sakallı Ağa ve yanına umûr-dîde beş-altı nefer çukadâr ta'yin ve biri birlerine nezâret ve müzâheret iderek umûr-i merkûmenin temşîti hitâmına sa'yi belîğ-i dikkat olunub miyânedeki münâferet ve hilâf-ı merziyye hareket eylememeleri için tenbîh-i mü'ekked ve hattâ mahallinde kimesneye bâr-mihnet ve bulunmaz ise zarûret çekmemek için pür-yedek rûgen-i sâde ve bir kazevî erzi mısri ve buna kıyas ecnâs-ı zehâ'iri itmâm ve esnâ-yi tarikda istirâhat ve derûnunda beytûtet için müte'addid çârke ve hiyâm virilmekle ve'l-hâsıl cümle mâ yuhtâcu-ileyh oldukları malzemeyi bi-kusûr tekmîlden sonra mecmû'ünü dil kayıklarına süvâr ve mütevekkilen ale's-Settâr bâd-bân-guşây azîmet itdirilmiştir.

27. Kağıtta yazılı olmayan her şey unutulup gider.

Bi-mennihi Te'âlâ lede'l-vusûl şeref-rîz sudûr iden emr-i âlişân mantûkınca Bergama Voyvodası el-Hâc Mehmed Ağa mübâşeretî ve bu taraftan ta'yin olunan Ahmed Ağa ma'rifeti ve çukadârân-ı merkûmân me'mûriyetlerile rencberân istîcâr ve câmûs mandaları teheyî-i ihzâr ve mukaddemen âmâde olunan timûr tekerlek ve timûrbende ve kuşaklamalı kızaklar üzerine sûtûnlar tahmîl itdirilüb beş-altı yüz neferden mütecâviz kızak-keşân, arabacıyân ve amele ile rencberân cem'iyeti ve cümle me'mûrân mübâşeretilê sâ'at be-sâ'at tesyîr-i te'ennî ve sûret-i hay - hûy meserreti ile beş buçuk sâ'atlık mesâfe bâ-avn-i inâyet-i Bârî ve yümn-i himem-i hazret-i cihândârî sûtûnları sâlîmen nüzûl ve müyesser oldukda her adedi bir kayığa vaz' ve tahmîl ve ba'de't-tekmîl tutulan amele ve rencberân ve koşulan devâb hayvânâtın ücreti yevmiye ve semen-i ma'rûfeleri ve sâ'ir iktizâ iden in'âm-ı bahşîşleri ber-mûcib-i emir ve tavsiye edâ ve teslim ve mecmû'i pür-vecih istihlâl-i irzâ olunub ehl-i belede hamd ve teşekkür iderek vatanlarına avdet ve bu taraftan gidenler itmâm-ı me'mûriyet ile Âsitâne'ye ric'at, sefâyin dahi müsâ'id-i eyyâm-ı hevâ ile bâdbân-güşây-i azîmet idüb müfârekatlarının dördüncü beşinci günü biri birini müte'âkiben mashûben bi's-selâme Bâli Köşkü önüne lenger-endâz vuslat müyesser olduğunu tebşîr eylediklerinde der-akîb Dervîş Efendi ve Tersâne-i Âmire'den limân re'isi ve kedhüdâ paşa ve tersâne re'isleri mîrîüsârâ ile Bâli Köşküne gelüb Pâdişâh-ı dâver lutûf-pezdâz bende-nevâz hazretleri Yalı Kasrı âlîlerinde iken nazar-ı merhamet me'serlerinden sûtûnları fenn-i yesir ile ihrâç eylediklerinde şehriyâr-ı kâr-gâh ve kerâmet dest-gâh hazretleri kemâl-i ferh ve neşâtlarından gelen tersâne re'islerine yed-i mü'eyyedelerile cîb-i Hümâyunlarından atıyye-i vâfire ihsânile cümlesini hisse-mend vâyedâr-ı âtifet buyurdular.

Sûtûn-i mezkûrîn hadîka-i hâssaya nakil ve birkaç gün mürûrundan sonra tersânedden mahsûs kızaklar götürülüb yine ke'l-evvel tersâne takımı ve Âsitâne'nin hammâl başısı ve iskele kedhüdâları bi'l-cümle hammâlân neferâtile sûtûnları hadîka-i hassadan ahz ve tarîk-i caddeden her birini birer günde câmi'-i Hümâyûn binâsına nakil ve hitâm-ı hizmete değin ve mukaddem ve mu'ahhar cümle mevcûd olanlara ve öteden gelenlere ve sefâyin rû'esâsına ve tâ'ifesine navl sefineleri ve herkesin icârât-i yevmiyeleri bilâ kusûr virildiğinden başka her birisine ferâde ferâde alâ hadd-i merâtibihim in'âmat ve ikrâmı yedlerine teslim ve mecmû'i me'mûllerinden sad-efzûn mükrem olub bundan mâ'adâ Bergama Voyvodası el-Hac Mehmed Ağa sûtûnların nakli hizmetinde o kadarca bulunmak hasebîle avâtif-ı aliyye-i mülûkânedden rût-be-i vâlâyı ser-bevvâbîn dergâh-ı mu'allâya pâ-nihâde olduğundan başka öteden berû sinîni mevfüre din-Devlet-i aliyye hizmetinde emekdâr ve mazhar-ı inâyet olmağa sezâ-vâr iken hezâr inzimâm himmet ile kapucı-başî olanların mecmû'i yevmiyelerini kendüleri mahlûlden tedârik ve nâ'il-i nân-pâre ola

geldikleri meshûd-i âlemyândır. Mûmâ ileyh ise kemâl-i refet-i mülûkâne ve galebe-i mezid inâyet-i husrevânedden yevmî yüz elli akçe kapucı başılık vazifesi bâ-hatt-ı Hümâyûn tevcih ve inâyet buyurilub müddet-i medîdeden berû hasret-yâb olduğu rut-be-i âliye ednâ bahâne ile nâ'il-i meram ve meccânen çerâğ-ı tâm ve mes'ûlile şâd-kâm olub mütemetti'-i şevk-i şâdî ve muğtenim'-i ni'âm bermurâdî olmuştur. Hattâ ru'ûs-i Hümâyûnî Dârû'sa'ade Ağası tarafından götürülen teber-dâra Dervîş Efendi kendi kîsesinden iki yüz elli kuruş ikrâm idüb bundan sonra yine mûmâ-ileyh el-Hac Mehmed Ağa'yı mücerred sıyâneten ve himâyeten kapu tarafından yahûd Ağa tarafından adam gidüb akçeden çıkarmasun diyû ru'ûs-i Hümâyûnî câmi'-i şerîfin binâ kâtibi olub işbu cerîdenin muharriri olan Ahmed Efendi kullarıle kendine gönderdiklerinden sadece yalnız bir teşekkür nâmesile Merkûmî Efendi hazretlerine avdet ve onüç gün zarfında gidüb gelüb kemâ-kân hizmet-i kitâbetinde eylemişdir. Kezâlik sûtûnlar nakliçûn tersânedden me'mûr olan Mehmed Re'is dahi her vechile riyâsete lâiyk ve tarîkında imtiyâz olmakla şâyân-ı müstehak olmağın limân re'isliği inâyet ve ihsân buyurilub ol dahi tarîkında behre-yâb olmağla elyevm duâ-yı ömür ve devlet cihândârîye muvâzabat ile rif'atında kıyâm ve bâlâdan berû şerh ve tasrih olunan mevâdd-i sûtûnunun mâcerâ-yi ahvâlî bu mahalde hitâm ve tafsili ber-vech-i merâm müntehî kelâm olmağın bundan akdem câmi'-i şerîf vasfı şadırvân havlısı ta'rîfine geldikde zabt-ı inan-hâme olunub yine şurû' olunmak üzere rehn-i te'hîr olunmuşdu.

Tetimmesinden olan minâreteyn kapusunın alt eşîğinde tâ külâh alemine varınca uzun ya'ni temâm yetmiş beş buçuk zirâ' olub devri cismi üç buçuk zirâ' altı parmakdır. Teşrif-i Hümâyûn vukû'unda aşâğı havlı kapusundan fevkânî binek taşına varınca olan tarîkin tûlî 35 arşûn, arzı onbeş arşûn olub ve yine binek taşından mahfel-i Hümâyûna girilecek kapuya varınca tûlî otuz arşûn ve arzı sekiz arşûn ki, cem'an terbî'i ikiyüz kırk zirâ' ider. Ve bu mahalde arzan yedi arşûn ve tûlen on arşûn musanna' -kâr ve matbû'u husnül-inzâr bir bâb abdest oda-i Hümâyûni olub ve oda kapısı kurbunda arzen dokuz ve tûlen onbeş arşûn bir sofa ve bir sofa ittisâlinde Dârû'sa'ade ağalarına mahsûs bir oda ve rikâb ağalarının tûlânî koğuşu ve yine bir oda ve başka iki memşâ ve bu dâ'ire-i Hümâyûnun tahtında ulûfe sergisi içün mütevellî odası ve başka hademe odası ve meydân.

Ve'l-hâsıl câmi'-i şerîf vâlâ münîfin mesâhası ve hey'et-i câmûsi bu mahalle gelince minvâl-i meşrûh üzere olub kaldı ki, sarf olunan mühimmât-ı mahsûsa ve keyfiyet-i ma'mûle ile vech-i râbita ve tarîk-i istihkâmı ber-vech-i ihtisâr böyledir ki, câmi'in mevzi'-i esas tâ bâlâ-yı kubbeye varınca dokuz mahalde binâyı kuşaklama için çifteleme timûr civatalar dâ'iren mâdâr vaz' olunmağla bend ve rabt olunmuşdur. İbtidâ temelden yukaru ve ayaklar seçilüb ve kemerleri devr olunan su

hazinelerinin üzerlerine bir başından bir başına bağlatma için, ikinci otuz üç aded toplı timur pencerelerinin kemerleri üzerlerine, üçüncü mahfiller ve tabakâtda vâki' mermer direklerinin üzerlerine ve gerek biri birinden bağlamalarına, dördüncü kebir yâh kemerlerinin üzengi tabanına, beşinci kalkanda vâki' câm tabanları üzerine, altıncı câm pencerelerinin üst kemerlerine, yedinci kubbenin üzengi devrine, sekizinci kubbede olan divâr câmlarının üst kemerlerine, dokuzuncu kubbe devir olundukda kuşaklama için tuğlanın miyân devrine.

Bu zikr olunan dokuz mevâzi'a mezkûr civata çiftlemesi binânın bir ucundan bir ucuna varınca dâ'iren mâdâr kuşaklanub bütün binâ güyâ cismi vâhid menziline ve rabt-ı istihkâm olunmuşdur. Ve konulan civatanın her birinin uzunluğu mahalline göre dört arşundan ondört arşuna değin uzun olub cismen kalınlığı balık sırtı ta'yin olunmağla tûline kıyâs hey'et-i cismi dahi ehline ma'lumdur. Bunlar bir kemerden bir kemere, yahûd bir sütundan bir sütuna merbût olub ve bunun ekseri ve ziyâde cesîm olanı derûn-i divâr ve cevî-i binâda mestûr olmağla ancak ba'zıları zâhirde olmağın erâ'it olunandan dahi kusûrlarının tûlen ve gerek cismî ma'lûm olur. Ve binâyı gereği gibi bend ve rabt iden mücerred civata ile timûr kanad ve zıvata. Mezkûr civatalar ber-vech-i ta'rif kemerden kemere ve köşeden köşeye vaz' olundukca kanca eğrisi gibi olan başları biri birinden tefrîk olmayub ve biri birini salıvirmemek için civata başlarının cem' olduğu mahallerde simid ta'bir olunur büyük ve cesîm timûr halka konulub civata derûn-i halkada merbûd ve mustahkem olmak için her bir simide ber-vech-i tahmîn kırkdan yetmiş-seksen ve kubbe ye değin kurşun isâga olunub ve temeller rihtim olunarak yer yüzüne çıkmağa dört arşun kala köp-rilik od taşı ferşine şurû' olunub zirve-i bâlâya çıktığı mukaddemen tahrîr olunmuşidi. Mahall-i merkûmdan taş ferş olunarak yer yüzüne çıkub dâ'iren mâdâr iki arşun kalınlığı olan divârlar ve bunca devir olunan kemerler mermer olsun kemerin kûfeki gerek od taşı tâ kubbeyeye su'ûd idince konılan ahcâr-ı mütenevvi'anın her bir kıt'asına iktizâsına göre her bir taşa üç, ba'zısına dört, ba'zı taşa beş hasılı üçden aşağı koydukları yokdur. Timûr kanar (kanad) vaz' olunub taş taş rabt olunur ve her bir kanadın vezni beş-altı vakıyyeden bir buçuk okıyye²⁸ değin olub bunun dahi istihkâmı için her kanada oniki okkadan dört vakıyyeye değin kurşun dökülür. Bundan başka zıvata ta'bir olunur kalınca bir çivi timuri vardır, bir adedi bir vakıyye dahi eksik dahi ziyâdece olur. Bu dahi mecmûî ahcârın yassılığına husûsen cümle kemerlerin her bir devir taşına birkaç mahalden konulub istifâ mertebe deliğine kurşun akıdılır.

Eğerce bu keyfiyet-i tavsif câmi'-i şerîfin binâsı hakkında tasrih ve beyân olunub lâkin yalnız buna mahsûs ve ancak câmi' binâsına muhtas olmayub imâret ve medrse ve kütübhâne ve hademe-i vakf odaları ve sebilhâne ve çeşme ve gayrihi

mecmûî bu takviyet ahkâmına dahil olmağla ancak câmi'-iu şerîf-i ebniye-i azîme ve umûr-i cesîme olmağın ifhâm için bundan bahs olunub beyân ve icmâlen şerh-i ayân olunmuşdur.²⁹

Pâdişâh kerîmül-vücûd mağfûrun-leh Sultan Mahmûd Hân hazretleri ekseri kış günlerinde binâyı irâ'et kasdile câmi'-i şerîf mümirrinden sarây-ı ma'mûreye hatt-ı rihâl izz ü iclâl buyurduca gâh be-gâh şadırvân kapusından girüb câmi'-i şerîfin derûn-i birûn ve zîr-i bâlâsına itâre-i nigâh temâşâ buyurduktan sonra Sarıkcılar cânibinden olan havlı kapusından çıkub savb-ı vâlâ-yi mülûkânelerine atf-ı inân pür-meymenet buyururlar idi. Câmi'-i şerîf binâsı tahmînen kandil tabakası menziline su'ûd itdikde bir gün mahsûs gidüb binâda eğlenürüm diyu irâde-i aliyye-i hümâyunları olmağın mübâye'a olunan menâzilden Mahmûd Paşa'nın Çörekçiler kapusuna gidecek tarîk-ı âmm üzerinde vâki' binâyı nâzır bir hâne tahsîs ve ta'mir olunub nizâm virildikten sonra bin yüz altmış senesi Mah-ı (boş) günü (1747) tarihinde dâ'ire-i hümâyunun ber-mu'tâd kadim biniş takımı ile bâ-şevket ve ihlâl vakt-i Duhâ'da teşrif ve vakt-i Asr'a değin te'hîr ve tevkîf ve nezâret-i aliyye-i kemyâ eserlerle cümleye meserret-bahş eyledikten sonra hareket-i bereketlerinde inâyet-i mülûkânelerinden Dervîş Efendi hazretlerine mahsûs ihtirâ'ları olan zer meskûk-i kebirden yirmi aded altın ve binâ emini Ali Ağâ'ya dahi beş aded altın inâyet ve ihsân ve amele-i ebniye ve hademe-i sâ'ire dahi beş bin kuruluş atıyye-i ferâvân ihsân-ı Hümâyun buyurulmağla hizmet-i binâda olanların mecmû'una sergi düşünüb ber-mûcib-i defter alâ haddihim tevzi' ve iktisâm olundukda da'vât-i hayrî peyveste-i güngüre-i asmân eylediler.

Yevm-i merkûmun ferdâsı Sadr-ı a'zam Müşîr-i efhâm Divit-dâr Mehmed Paşa³⁰ hazretleri dahi kezâlik biniş takımı ile, teşrif idüb hâne-i mezkûrun taraf-ı âhırında beyne's-salâteyne değin ku'ûd ve nüzûl ve hîn-i hareket kufûlda kerem-i âsafânelerinden üçbin kuruluş ihsân-ı hidivîleri olmağla meblağ-ı mezbûr dahi ber-mûcib-i uslûb âdi sergi olunub bi-esrihim tevzi' olundukda cümlesi

28. Okka, Ön Asya ülkelerinde ilk çağlardan beri kullanılan bir ağırlık ölçüsüdür. Okka aslında Arapça bir kelime olup "vukıyye, kıyye" şeklinde de söylenirdi. Okka devirlere ve beldelere göre değişmekle beraber en tanınmış olanı dört yüz dirhem = 1282 gr.'dır. Bu konuda geniş bilgi için bk. M.Z. Pakalın, okıyye ve okka mad., a.g.e.; İsmet Parmaksızoğlu, okka mad., TA.

29. Câmi'in müstemilâtı hakkında geniş bilgi için bk. **Sultan III. Osman Vakfiyesi**, TSMK. Hazine Dairesi nr. 1811, vr. 5a vd.

30. Divitdâr Mehmed Emin Paşa (öl. 1753), çeşitli devlet hizmetlerinde bulunduktan sonra 11 Ocak 1750'de sadrazam oldu. İki buçuk yıl kadar bu görevde kaldıktan sonra Hafız Beşir Ağâ ile arası açılmış ve onun telkinıyla 27 Haziran 1752'de azledilerek Rodos'a sürülmüş, az sonra affedilip Mısır Vâililiğine atanmış, fakat Kahire'ye geldiği gün 1753 yılı mayısında ölmüştür. Bk. Uzunçarşılı a.g.e. s. 333-34.; Divitdâr Mehmed Emin Paşa mad., TA.

şâdi ve hisse-mend kerem vâfi olub mazhar-ı megânim pür ü nevâl oldular.

Pâdişâh huçeste hisâl hazretleri teşrif buyurdukları yevm-i mezbûrda binâ olunacak imâret-i âmire ve medrese-i latîfin re'y-i rezin isâbet arâları üzere mahallerini tashih ve inşâsını emr ü fermân buyurmağarile Sûk-ı Mâkiyâ'nın tarîk-ı âmm hizâsile musammem medresenin ense dıvarından yine tarîk-ı câddeye ve andan hâlen mevcûd Cebeciler Kulluğuna karşı câmi'in havlı kapusına gelince bir iki mahalle ve zarfında vâki' büyüüt ve tarîk-ı âmm üzerinde tarafeyn bi'l-cümle dekâkin ve horasancı kâr-hânesi ve erâzil-i esâfil memlû kebir bir bekârlar hanı ve yine nekebât-ı eşhâs âteş-zebân ile meşhûn Kibleli-zâde Hanı üslûb-ı sâbık üzere keşf ve mesâha ve ma'rifet-i şer'ile fi'at-ı ma'rûfe üzere kemâ-kân ashâbının hüsn-i rızâ ve tayyib-i hâturlarile mübâye'a ve hedm olunub arâzi imâret ve medrese inşâ olunduğunda ilâ mâşâ-Allahu Te'âlâ devâm-ı bekâsile bunca hademe-i vakıf fukarâsı ve talebe-i ulûm du'âcısı imâret me'kelhânesinde ve meskenlerinde sofrâ-i simât-i in'âm Sâhibü'l-hayrât Şevketlü Kerâmetlü Şehinşâh-ı mu'azzam efendimiz hazretlerinin ni'am-ı mezbûle-i vakfiyelerinden rûz-merre tegaddî mevâ'id eyledikçe ne mertebe mazhar-ı hayr-i cezil-i dâreyn olur ise mezkûr bekârlar hanı ve Kibleli-zâde Hânı alınub derûninde her terâküm-i zihâm ikâme iden nekebât ve eşhâs-ı pür-nihâddan tathîr ve tahliye olunduğı belki re'sen başka bir evkâf-ı azîm ihdâs ve ihyâ olunmak mertebesinde müsâvât-ı hayr oldığı ezhar mine-ş-Şems'dir. Zirâ bekârlar hanında eşhâs-ı muhtelif ve Kibleli-zâde Hân'ında esirci nâmında bir alây süfehâ-i bed-nihâd olub üserâ getürmek behânesile gece ve gündüzlerde odalarında ve peykelerinde fuş-i kabihât-ı müstezâd ve yevmen fe yevmen sâ'ire-i şekâvetleri istidâd bulub etraf havâlisinde dem-sâz nâle ve âh iden ehl-i arz-ı muvahhidîn zâbitânı ikâz eyledikçe ekseri esirci olduklarından odalarımızda olan gilmân ve cevârî esirimizdir diyu özr-i setir irâdile zâbitân dahi müdâfa'ada ma'fu ve âciz olmuşlar idi. Bu tarîk ile ol makûle erâzil-i merdûd ve esâfil-i mel'anet-nemûd meskenlerinden ihrâc ve tard nâbüd olmalarile fezâhatlarından ve gerek âteş havfından pester rahatda günûd olan ümmet-i Muhammed'in şebben nezûz-i du'â-yı hayırları peyveste-i âsumân olub bir câmi'-i şerif hayriyesi kadar cerîde-i a'mâl-i hasenât şehriyâr-ı merhamet-i şî'âr hazretlerine ân be-ân ücür-i vefîr sebt itmekle melâ'ik-i kirâm hazretlerinin işigalde oldukları zâhir ve nümâyandır.

Bâlâda zikr olunduğı üzere mübâye'a olunan bi'l-küllîye emlak hedm ve tahliye olunub bin yüz altmış (boş) senesi Mah-ı ....(boş) târihinde du'â ve senâ olunarak kurbanlar zebh olunub bir mübârek sâ'atde imâret-i âmire ile medrese-i münîfenin esas hufrine mübâderet olunub müddet-i yesirde arzen yirmibir zirâ' ve tûlen kırk birbuçuk zirâ' ki terbi'i sekizyüz yetmişbir buçuk arşun ider. Imâret-i

âmire ve me'kelhâne ve fodla furunları ve imâret kapısı dâhilinde imâret kedhüdâsı ve fodla kâtibi efendi için odalar binâ olunmuşdur. Ve yine kurb-i ittisâlinde arzen otuz altı zirâ' ve tûlen dahi otuz altı zirâ ki, terbi'i bin ikiyüz doksan altı arşun ider oniki bâb talebe-i ulûm odasıle bir dershâne ve meydan ortasına seng mermerden yek-pâre abdest için sekiz lüleli vâsi' bir kebir taş tekne ve başka dâ'irede üç aded memşâ ve yine müfrez mahalde câme-şüyhâneyi muhtevî câme-çarşı bir medrese-i vâlâ binâ olunub Cebeciler Kulluğı karşusunda vâki' câmi'in havlı kapısı hizâsında odaların kapuları câmi' havlısına meftûh olmak üzere kayyimân ve mü'ezzinân odaların kapuları ve geldikçe imâm efendiler sâkin olmak için vâsi' ve matbû-rûşen odalar inşâ, câmi'in havlı kapısı üzerinde başka kapulu muvakkit ahzî için tulânî bir oda-i zîbâ binâ olub ve bunlardan mâ'adâ Sarıkcılar cânibine olan havlı kapısı taşrasında bir taraftan sebilhâne-i mu'allâ ve bir taraftan dahi çeşme-i vâlâ ve Mahmûd Paşa Câmi'i'nin çörekci kapusuna nâzir köşe başında olub câmi'-i şerifin havlısı derûnunda isti'mâl ve istifâde-i ulûm olunur bir bi-nazîr kütübhâne-i bi-hemtâ inşâ ve envâ'-i kütüb-i nefise ile zümre-i tâlibîni ihyâ ve yine câmi'in havlısı ortasında zirî çâr-lüleli ve bâlâsı fıskiye nevâdî musannâ'-kâr ve nâdîde bir çeşme sâr ihdâs ve yine Cebeciler Kulluğuna karşı bir muhtasarî sagîr çeşme ile atşânı iskâ ve bu sûret ile hitâm nümâ müyesser-şed câmi-i şerif nev-tarz ve imâret ve medrese-i nazîf temellerinden tahmînen dört-beş mâsûra³¹ mâ-i tahûr birkaç mahalden tefeccür ve mahlûd olmak hasebile şürbe sâlihu'l-lezzi't-tâm olmadığından kürkcilerin aşağı başında yüksek bakkal dükkânı tahtında iki taş teknelü bir çeşme yapılub üç aded lüleden salma câri olan mâ-i hayât havâyic-i nev'-i benî Âdem'den gayri mürûr ve ubûr iden hayvânât sekâ olunmağla bâ'is-i tezkîr hayr-i kesîr oldığı bedîdârdır.

Bi-tevfîki'llâh ve taleben li merzâti'llâhi Te'âlâ binâ olunan câmi' ve imâret ve medrese ve sebilhâne ve birkaç çeşme bunca hayrât-i azîme olunub bu kadar dâ'ire-i vesî'ayı muhîd ve idâre ider kadar istifâ suyun tedârik ve husûl-i pezîr olması cümleden ehem ve akdem belki vücûb mertebesi lâbüd ve elzem olmağın bu husûsun uhdesinden gelür ise ancak ol gelür deyu merci'-i erbâb-ı sıfat ve nâmdâr-ı meydân-ı mehâret olan hâlen hassa su nâzırı Ali Ağa her işinde sadîk-ı makal ve her halde kâr-dân sûtûde fi'âl olub fenn-i âbde habîr ve her vechile mâlik-i hüsn-i tedbir olmağla kadr-i istifâ muktezâ olan suyun vücûd-pezîr olması mûmâ-ileyhin gerden sa'y-i himmetine ta'lîk ve beher hali husûle getürmesi dest-i iktidârına

31. Masura, akarsu ölçülerinde kullanılan birim ölçüsüdür. Masuranın hem alt katları hem de üst katları vardı. Alt katları: Bir masura dört çuvaldız, bir çuvaldız iki hilâl, iki çuvaldız bir ikilik. Üst katları: İki masura bir kamış, dört masura bir lüle, üç lüle bir salma idi. Bu konuda geniş bilgi için bk. Celâl Esad Arseven, lüle mad., SA.; M.Z. Pakalın, lüle ve masura mad., a.g.e.

tahmîl ve terfîk olunub lâkin bi şart-ı ânki tedârik ideceği suyun kimesneye rahnesi ve ahz-i icrâsında bir vechile zarar tatarruki olmayub müsellemler cârî olmak üzere matlub olundığını kendüsüne te'kîr ve tefhîm tavsiye olunmağa mûmâileyh dahi kendinin bunca eyyâm bâ husûs bundan esbak Halkalı su yollarının hizmetinde kârezmüde hareket ve istikâmeti meşhûd-i şehriyâr-ı enâm ve hâs ve âm olmakdan nâşî bâlâ-yi düş istihkakına hil'at ilbâs olunub hâssa nezâreti ihsân ve çerâg-ı tâm olunmak hasebîle bende-i estân ihtisâsı olduğunu bu bâbda dahi izhâr ve ilân için tekrâr dâmen gayreti meyân hamite bend idüb beş-altı ay kadar kemâl-i tetebbu' ve tefahhus ve ümid itdikleri mahalleri dâyer ve sâyer olarak hâlen emlâk-ı Hümâyundan olub vechen mine'l-vücûh ferd-i vâhidin medhali ve ecânibden kimesnenin zerre ve şemme alakası olmayan Linzoz (لنزوز) karyesi kurbunda vâki' Ferhad Paşa Çiftliği³² demekle arîf çiftliğin menba'ından tefeccür iden suyun zaruri kadar istifâsına ve kemiyet-i mikdarına kulüb-i itminân ve devr-i inkılâb-ı zaman ile zarûret târî olmakdan me'mûn ve sâlim için suların kemâl-i vakt-i killeli olan Ağustos evâsıtında vezni ayâr olundukda tâmmen ve kâmilen onbeş masûra âb-ı tâb-ı letâfet nisâb mevcûd ve cârî olduğu lede'l-cumhûr mu'âyene ve müşâhede olundığından başka yollarda dahi hafr olunan âbâr-ı luğumdan inâyet-i Bârî ile su zuhûr ideceği me'mûl olmağın iktizâ iden mühimmât, malzeme ve hiyâm ve müte'addide ve bir matbah cergesi teheyyi' ve âmâde ve yedi-sekiz mütebassır mu'temedân ve bir nefer haseki ve birkaç harbeciyân ve yedi-sekiz katar-ı esterân ve hizmetde olanlara rû'yet ve işlerinde müsâre'ât için bir sakallı adam ve muharrir kâtib ta'yin ve tahsis ve bâlâda evsâfî şerh olundığı üzere icrâ-yı hak ve sadakatde cesûr ve her me'mûr olduğu işlerde mukaddem ve gayyûr olan nâzır mûmâileyh cümlelerin üzerine emânet ve nezâret idüb ve sâirleri bi-isrihim mûmâileyhin rızâ-i cûy-i havâdarî olmak üzere her birine te'kîr ve husûsen küllîsi bir dâşte-i düş vedi'ati olduktan sonra göreyim seni vâcibe-i gayret hamiyet muktezâsı üzere ne vechile sa'y ve ihtimâm idersin ve bu binyüz altmış altı senesi Mâh-ı Cemâziyelevvelî'nin ondördüncü İsneyn günü (19 Mart 1753) sâ'at-i eyemende bed'i ve su yolcular kethüdâsı ve bölükbaşları ve su yolcu ustaları ve lağamcı arnabûdları ve renberân neferâtı ve cümle mübâşerefile suyu menba'ından ahz ve hafr-i âbâra mübâderet olunub Edirne Kapusu'nda Hisârica'ya gelince hafr-i luğûm ve kanavât-ı mahsusasından başka ta'yin olunan müslim ve bir nefer zimmî taşıcı marifetile a'mâm olunmak üzere yüz neferden mütecâviz seng-traşân ustaları hasbe'l-iktizâ üç mahalde kûfeki taşından yek-pâre som musanna'-kâr ve âhar mahalde misli nâdire su terâzüleri inşâ ve yine Hisârica'dan derûn-i İstanbul'da mahallât-i adîdeye dahi vasf olundığı üzere altı aded su terâzüleri ki, biri Karagümrük'de ve biri Sultan Mehmed Hân Câmî-i şerifî'nin Devehânı tarafında

olan havlı kapusunun nerdbân ayağı dibinde, biri dahi Kıztaşı Hamamı'nın öte tarafında vâki' Dülgeroğlu Câmî'i kurbunda, biri dahi alt Saraçhâne Kulluğu'nun dört yol ağzında, biri dahi Acemoğlanı Meydânı'nın dörtyol meyânında, biri dahi Sarıkçılar içinde.

Bu zikrolunan mahallerde altı aded kûfeki taşından kârgîr som bi-misil su terâzüleri inşa olunub mezkûr terâzülerin elbetde ibnâsı muktezâ olduğına göre ednâ behâne ve sehl teklîf ile belki lâşey makûlesinden addolunmak ile matlûb olunan mahaller meccânen zabt ve ibnâ olunmak mümkün iken çünkü bu vakte gelince hayrât-ı aliyye'ye müte'allik gerek icârât ve gerek mühimmât ve gerek sâ'ir mu'âmelâtta kâ'inen min kâ'in ferd-i vâhidin miskâl-i zerre hayât-ı dünyada değil yevm-i cezâda dahi iddîâ ve talebkâr alacak maddeleri olmadığından bunda dahi istihlâlî olub taraf-ı hayrâtda kimesnenin alakası olmasun için her mahalde iktizâsına göre, vakıf arsa ise mütevellisi bulunub bedel-i ferâğî meblağ-ı vâfiye ile irzâ veyâ temesük-i temlik, eğer vakıf olmayub birinin zabt ve tasarrufunda ise anı dahi sahibinden tayyib-i hâtır ve memnûniyet ile iştirâ olunub minvâl-i muharrer üzere terâzüler surêt-i dâde Sedefçiler'de Atîk Ali Paşa Câmî-i'nin nerdbân ayağı dibinde mukaddimen su gelmezden evvel mahsûs bir hân-ı kebîr arsası iştirâ ve arız-ı amîk vâsî' su hazinesini binâ olunub teheyyi olunmuş idi. Kanavât-ı mahsûsa ile su felüb hazîne-i merkûme cereyân itdirildikten sonra hazzineden dahi ber-mücib-i taksim gidecek yolları hafr ve kârgîr yapılub kurşun boruları ferş ve ba'de'l-itmâm câmî-i şerîf abdesthânelerine ve sebile ve medrese ve imâret ve üç aded çeşmeler ile sâ'ir iktizâ iden mahallere tefrîk ve taksîmen icrâ itdirilmişdir.

Ahvâlî zikr ve tafsil olunan mâ-i merkûm maddede-i cesîm ve re'sen ahz ve icrâ itdirilmekle masârif-i küllî olub hayrât-ı celîlenin devâm ve istimrâr-ı nizâmı ve âmme-i nâsin bâ'is-i hayât ve def-i atâşî ancak icrâ itdirilen su dest-i tetâvülden masûn ve dahl-i ta'diyatdan sâlim olmağa muhtâc olmağın her ne kadar sa'y-i tâm ve bekâ-yi icrâsına dikkat ve ihtimâm olursa ihtimâ ve siyânetine mürâ'ât idenler nâ'il-i hayr-i kesîri dünyevî ve mazhar-ı cezîl-i uhrevî olduğundan Ağustos evâsıtında müvâzene ve ayâr olundukda onbeş masûra mâ-i lezîzin mevcûd cârî olduğu mukaddem ma'rûz-ı rikâb-ı müstetâb olduğundan başka suyun hitâm mecrâsında câmî-i hümâyun havlısında âriyeten ihdâs olunan havz üzerine mermer tekne konulub vaz' olunan lülelerden ol mikdâr belki ziyâde cârî olduğu teşrif buyurulmağa mahallinde

32. Ferhatpaşa Çiftliği, bugün Bayrampaşa ile Esenler arasında kalan mevkiidedir. Ferhat Paşa (Ö.1595), III. Murad ve III. Mehmed zamanlarında iki defa sadrazamlıkta bulunmuş ve savaşlarda büyük başarılar göstermiş vezirlerdendir. Hakkında geniş bilgi için bk. İbrahim Alâeddin Gövsa, **Meşhur Adamlar**, II, 488; Ferhat Paşa mad., TA.; Şemseddin Sami, Ferhat Paşa mad., **Kamusu'l-A'lam**.

dahi manzûr-i mülûkâne olub re'yû'l-ayn müşâhede-i cihân-bânî buyurulmuşıdı. Lâkin bu âb-ı tâb mânend-sekr letâfet-nisâb hassaten me'hûz ve re'sen sâlimen mecrâ olub ilâ mâşâ-Al-lahu Te'âlâ câri oldukca luğumuna ve gerek turuk-i mahsûsuna âhardan vechen mine'l-vücûh ve ecânibden sebeben mine'l-esbâb ne su idhâl ve ne bir tarîkile ifrâz olub menba'ından tâ mahall-i mas-rufasına gelince re'sen ve mahfûz sâlimen icrâ olunmak bâ-hatt-ı Hümâyûn düstûru'l-amel oldıgından uhûd şurûtı masûn ve ba'de zaman kıl kâlden me'mûn olmak için a'lemü ulemâ'il-kirâm ve müfettişân-ı zevi'l-ihtirâm ve ricâl-i Haremey-ni'ş-Şerîfeyn ve ba'zı hâcegân-ı divân muksem mahallinde bi-ecme'ihim mevcûd olub cümlelerin re'yû'l-ayn manzûr ve meşhûdi oldukda lede's-şer'i sübûd ve kuyûdi merbût olması emr-i Hümâyûn olmağın binâ'en alâ zâlik hâlen Sadr-ı Anadolu Fazîletlü Veliyyüddin Efendi hazretleri ve haslar kadısı Semâhatlu Efendi ve mahkeme başkâtibi Mehmed Efendi ve Şeyhu'l-İslâm ve sadr-ı a'zam ve Haremeyni'ş-Şerîfeyn ve bostâniyân müfettişi efendiler ve kâtibân efendiler hazerâtı ve âmedci karındaşı Yusuf Efendi hazretleri ve sâbikan ağa kitâbetinden munfasil divân hâcegânından Osman Efendi ve Abdullah Efendi ve Tophaneli Mehmed Efendi ve gayrihi ve Haremeyn evkâfı mütevellileri ve evkâf-ı selâtin kâtibleri ve rûznâmecileri ve Haremeyn kalemi hulefâsı ve kisedâri ve âremeyn mukâta'acısı Efendi ve hâssa su nâzırı ağa ve su yolcular kethüdası ve evkâf-ı selâtin bölükbaşları ve su yolcu ustaları ve ol havâlide olan hadâyik-i hâssa ustaları ve bölükbaşları cemm'-i gafîr ve cem'-i kesîr cem'iyetinden mâ'adâ binâ olunan Nuruosmânî Câmî-i şerîfi'nin cevânib-i erbe'asında dükkân ve tizgâh ashâbı olan bi'l-cümle sunûf-i sanâyi' ve ehl-i hırfetdün yüz elliden mütecâviz sarıkçı ve dülbendci ve sarrâc ve müy-tâb ve attâr ve manâv ve sâ'ir mâ'lûm ve mechûl tevâbi' ve levâhık ile binden mütecâviz olub mezkûr Ferhad Paşa Çiftliği civârında birkaç mahalde kurulan hıyâm-ı müte'addideden başka efendiler hazerâtı için oniki hazinelü hayme-i kebîrde zabt-ı zamân ve cilvegâh hıyâm oldukdan sonra Derviş Efendi taraflarından umûm için tertîb olunan pîlav ve zerde ile usûl-i erbe'a olan ta'âm ve husûs için teheyri olunan et'ame-i nefise ba'de't-tenâvül cumhûr-i cemâ'at ile nehzat-kıyâm ve suyun menba'ından tâ Edirne Kapusına karîb mahalle gelince mukassemün bihi mukassem ale'l-infirâd erâ'it ve nezâret ve her bir mukassemün üzerine nüzûl ve derûnuna duhhul olunub mevcûd suyunı sebt ve kayıd iderek icmâl olandan sonra mukaddemen rikâb-ı kâmyâbe arz ve ilâm olunan sudan mütezâyid Ferhad Paşa'dan lağm-ı kebîre gelince katmağardan sekiz mâsûra mâ-i lezîz dahi hasil olub aslına zamm ve ilhak ile mecmû'i yirmi üç mâsûre mâ-i latîf müctemi' oldıgı ve eyyâm-ı sayf şiddet ve vakt-i killetde bundan aşağı noksan olmayacağı lede's-şer'i ve inde'l-cumhûr zâhir ve cümle müvâcehesinde bâhir ve mübeyyin olduktan sonra

mecmû'nun re'yi nezâret ve işhâd-ı irâyetleri mücibince haslar nâ'ibi efendinin arz ve ilâmına müfettiş efendiler hazerâtı imzâ idüb memhûr ve memzâ ilâm tekrâr manzûru Hümâyûn oldukdan sonra hîn-i iktizâda ibrâz ve ihticâc için Haremeyni'ş-Şerîfeyn kalemi kapudânı cerâyidinde nigâşte-i sicill-i sakk ve kayıd ile resîde-i hüsn-i hitâm ve suyun keyfiyet-i hulâsası bu mahalde müntehi-i kelâm olmuşdur.

Bu maddenin haremüne sebt ve kayıd olunduğı gibi ebniye-i hayriyenin mübâşeretinden hitâmına değin ber-vech-i muharrer mübâye'a olunan emlâk ve bi'l-cümle arâzi Mahmûd Paşa ve Ayasofya-i Kebîr ve Fâtıma Hâtûn ve Abdüsselâm ve Arakiyeci ve Ş îr-merd ve sâ'ir evkâf-ı müteferrikadan olub mübâye'a olunduktan sonra işbu Nuruosmânî Câmî'i Hümâyûn evkâfına tashîh olunduktan alınan evkâf-ı mezkûrünün müşâhede irâdına ve gerek ferağ ve intikâl ve mahlûl-i tayârâtına vechen mine'l-vücûh zarar tertîb ve za'af târi olmamak için evkâf-ı Hümâyûna tashîh olunan arâziden evfer ve eşref Tayfûn Sarâyı ve Emine Sultan Sarâyı ve sâ'ir mahallerde olan arâzi ile bâ-hatt-ı Hümâyûn veyâ fermân-ı âli vech-i şer'i üzere istibdâl olunub evkâf-ı mezkûrün mütevellilerine def'u ve teslîm ve vakıflarına tahsîs ve mecmû'i hucec-i şer'iyye olunduktan sonra oldahi Haremeyn-i Muhteremeyn sicillâtına tescil ve hîn-i iktizâda nazar ve mürâcâ'ât olunmak için başka cerîdeye sebt ve kayıd itdirilüb Müfettiş-i Evkâf-ı Haremeyn olanlar tarafında hıfz olunmuşdur.

Câmî-i şerîf mülhakatı olan ebniyenin keyfiyet-i mesâhasile tarîk-ı istihkâmı ber-vech-i ihtisâr bâlâda tasrîh olunmuşıdı. Mühimmât-ı lâzimesinin ne mahalden tedârik olunduğı ve ne vechile ihtimâm olunub husûl-i pezîr olunduğı tafsîl olunmaz ise dahi her maddesinden birer nebze tahrîr olunmak münâsib-i fehm olunmağla tasfıra şurû' olundu.

Ebniye-i merkûmun a'zam-i levâzimesinden olan ahcâr-ı mermer cezîre-i Marmara'dan ve küfe-ki Makrîhoda ve Davud Paşa Sahrâs'ında olan ocaklardan ve od taşı³³ Karamürsel nâm kasaba havâlîsi ve civâr kazaların (معنتدن) kat' ve ihrâc ile hâsil olub Marmara'da kebîr ve vasat on aded mikdarı taş nakline mahsûs kayıkları olmağla sefâyin-i mezkûr öteden berû ancak mermer ahcâr tahmîl ve nakil idegeldiklerinden câmî-i Hümâyûn binâsı dahi zuhûr itdikde ale'd-devâm ahcâr nakil idüb lâkin işin ta'cili ve amelenin kesreti sebebîle taş yetişdiremediklerinden zarûretten nâşi Âsitâne'de olan sefâyin dahi ta'yin olunub gönderileceğı bu tarafda olan sefâyin re'islerinin ma'lumları oldukda ba'zı mülâzaları sebebîle ibtidâ-i emirde huşûnet izhâr mu'âmelesinde olmuşlar idi. Her ne hal ise bir def'a gidenler bir günde varub henüz kendine nizâm virmeden bilâ te'ab ve sefine huddâmı bi-

33. Od taşı, ateşe dayanıklı ve yandığı zaman kireç olma-yan bir çeşit taştır. Bk.Arseven, Taş mad., SA.

meşakkat ahcârı tahmîl ve irtesi gün gelüb pâk ve cedîd zolota³⁴ navl sefinesi virildiğini gördükde gayri nevbete bakmayub gitmeğe kendüleri tâlib ve râgîb olurlar idi. Zirâ cezîre-i merkûm Âsitâne'ye karîb olub bu taraftan sefine vardığı sâ'at Voyvodasının me'mûr ve mübâşeretinden başka binâ tarafından mahsûs bir taşçı kalfası ta'yin olunub mesfûrun işi ancak giden sefineyi eğlendirmeyüb vardığı gibi tahammülüne göre ahcârı vaz' ve tahmîl ve evvel bi-evvel band-bân güşây azîmet itirmek idi. Giden sefine re'islerini ve gerek tâyifesini hâcet olmadığından kat'an işe yapıdırmayub taraf-ı binâdan cümle âlât ve iktizâ iden makara ve mühimmât hâzır ve müheyâ olmağla taşçı kalfası isticâr eylediği adalı keferesîle sefâyin vusûl bulduğu gibi bir iki sâ'atin zarfında ahcâr-ı mevcûdi ta'cilen tahmîl ve tekâmîl oldukda ecnâs ta'dâdını müşîr yedine ilm-i haber virüb müşâ'id eyyâm ve hevâ ile bir yelken küşâdı müddetinde Âsitâne'ye vürüd ve bu tarafta daha harbeci mübâşeretîle ihracına müsâre'at olunub beher zirâ'ına birer rub' ücret navlını bilâ nizâ'nın velâ mu'arızatin cedîd kuruş re'isleri yedlerine teslim olunmağla böyle münâsib pazarlığın lezzeti damağına izâka olundukda hemen şimdi yine gideyimmi deyu biri birlerini tekaddüme ricâ ve zehâbına havâhişger olurlar idi.

E'âcib-i umurdandır ki, sekiz senede umûr-i ebniye için ahcâr-ı mütenevvi'a ve kerâste ve horasan ve tuğla ve bunca kurşun ve ham timûr ve sâ'ir mühimmât muktezâ için Üsküdâr âteş kayıkları³⁵ ve iskelelerin ma'ûneleri ve Karamürsel ve Cezîre-i Marmara'nın kebîr ve vasat kayıkları ve İzmir sefineleri ve bâ husûs Karadeniz'den âlât-ı hâm ve kendir ve kerâste nakliçün ta'yin olunan (جكلوه) sefineleri sâl-i mâhiyededir. "Yenkati'u iyâb ü zihâbin ebeden ve li'llahi" ber-muktazâyı hevâ hezâr kere şedîd furtunalara tesâdüf idüb sâ'ir gark olan sefâyin gibi bunların dahi geşti-i vücûdları bâd-i muhalif ile fetâde-i girdâb rihlet ve gavta hor lücce-i hasret olmak mertebesine varub re'isleri dahi murtabit-ı hayatdan kat-ı peyvend emel itmek üzere iken hayrât-ı celîlenin âsar-ı hizmet-i hayriyesi hürmetine bir kürekli kayığın dahi telef ve zâyi' olduğu vâki' olmamıştır. Hattâ kerasteci tüccârlarından Tiryaki Hacı Mehmed dirler bir kimesne var idi. Bir sefinesi gâyet köhne ve amel-mânde olub bu bahâne ile tecdîd itirmek dâ'iyesine düşüb re'isi ile ma'hûdâne tenbîh ider ki, "bu sefineden gayri hayır yokdur. Marmara'dan taş tahmîl ve deryâya çıkdıkda gelür iken elbetde açılıb gârk olacağı zâhirdir. Hemen sen ve tâ'ife sandala atılıb taşra çık. Sefine gark oldukda bundan a'lâ fırsat olmaz. Tecdîdini iddi'â idüb merhameten beş-altı kîse akçe ihsân ve bu tarîk ile cedidine mâlik oluruz" deyu sefine-i mezkûri göndürüb her vakit ve beher hal su ider iken bi-emri'llâhi Te'âlâ ol seferde su dahi itmeyüb masmûben bi's-selâme geldikde ba'dehu âhar kendü hususiçün İznikmîd Körfezi'ne gönderüb henüz Maltepe'ye varmadan

garîk-ı bahir olmağla bu ahvâli istiğrâben ba'de'l-vukû' kendü insâf idüb geldikde haber virdi.

Yine sadedimize gelelim, bu vechile ale'd-devâm ahcâr-ı mermer nakil itdirilür iken ve Nakrihoda taşçılarına dahi taşın kat' ve ihrâcında tehâvün itmemeleriçün matlublarından ziyâde peşin akçeleri virilüb ve birkaç def'a istid'âları üzere her Arnabudluk vilâyetinden matlubları olan taşçı ustaları ve rencber amelesi ihzâr ve neferâtı iksâr ve bundan başka hayvanât almak için ve arâzi alub müceddiden taş ocakları küşâde eylemek için sermaye ve her vechile îânet-i külliye olunmak hasebîle yedi-sekiz senenin zarfından berren her gün kırk-elli mah arabası ve bahren Üsküdâr'ın at (ateş) kayıkları ve iskelelerin keraste ma'ûneleri ile ahcâr-ı kûfeki nakil itdirilmişiken kezâlik Karamürsel taşçılarına dahi sibâk-ı meşrûh üzere envâ'-i ihtimâm-ı tâm olunub anların dahi mahsûs (اوزن) taş kayıkları isticâr olunan sefâyin ile müdârâ od taşı nakil iderler iken bu üç mahalden mâ'adâ ba'zısı metrûk ve na tamâm ebniyeden fûrûhât olundukca bahâsıla iştirâ olunan ecnâs-ı ahcâr dahi kafî vâfirce olur. Bunlardan mârru'z-zîkr üç mahalden sefâyin-i müte'addide leylen ve nehâran ale't-tevâlî gelür iken yine binâ amelesine taş yetiş-dimeğe acz mukarrer idi. Hattâ rûz merre sefâyin ve arabalar ve iskelelerden sırik ve kızaklar ile hammâlanın getürdikleri ahcâr henüz binâya duhûl itdiği sâ'at taşçı ustaları ve neferâtı "sen alursın, yok ben alurum" deyu münâze'aları durüb şükûme mü'eddî olub beyinleri tefrik ve tevfiik olduğu çok vâki' olmağla gayri ne mertebe ahcâr sarf olunub ve amelenin ne mertebe kesretde olduğu bu makaleden min vech ma'lûm olur.

Mühimme-i lâzime-i müsta'cileden biri dahi timûr-i hâm ve kurşun olub binânın hîn-i mübâşeretinde hâm timûr'un kıyyesi onbir buçuk, oniki, onüç akçeye olub ve kurşunun kantarı dahi sekiz ve dokuz kuruşa tüccârî beyinde 'bey' ve şerâ olunur iken mecmû'î tüccârî zabtında mevcûd ve müddehar olanı ve bir taraftan sefâyin ile gelüb gümrükden çıkan timurî zabt ve iştirâ olundukca Âsitâne'de bir vechile bulunmadığından vücûdi itibâr ile izzet sârî ve tedârikine usret ve su'ûbet târîf olmağla âkîbetül-emr Samakov ve Kavala ve sâ'ir timûr hâsıl olan mahallerden râyic fi'l-vakt icâb iden bahâsı ahd-i nakdin ashâbına virilmek üzere Derviş Efendi tarafından mu'temedün-aleyh sadâkat-pîş ve hayret-endiş olan adamlara tahrîrât-ı ekîde ile havâle eylediklerinden kemâl-i ihtiyâd ve bu tarîk ile bir kimesneye unf ve cebir ve rencîde ve remîde olunmaktan siyânet ve emniyet için Kavala dizdârı ve ol havâlinin zâbitânına hitâben fermân ve mekâtib ile tavsiye olunub ve yine Âsitâne'den buldukca pey-der-pey alındığın-

34. Zolota, Lehler'in zolota adlı paralarına benzetilmek suretiyle eskiden basılmış paralardan birinin adıdır. Gümmüş olan zolota otuz para değerinde idi. Bk. M.Z.Pakalın, zolota mad., a.g.e.

35. Kayık çeşitleri için bk. Arseven, kayık mad., SA.

dan başka Kavala cânibinden dahi birkaç def'a yüzbin vakiyye tîmür-i hâim mübây'e olunarak hitâm-ı umûra değin ve'l-hâsıl mübây'e'asından keff-i yed olunmayüb su'übet ve gerek suhûlet-i avn-i inâyet-i Hak ile husûline imkân ve resîde-i hitâmına lutf-i kerem-i Mennân revâ-deşte-i ben-de-i isyân oldu. Lâkin kurşun buna kıyâs olmayub ancak Bilâd-ı Efrenc'den, gelmegile Frenk tâ'ifesi ise keyfiyetleri ma'lûm bir haşîn kavimdir. Kendülerine mahsûs bir metâ' olduğu ecilden istedikleri bahâya insâfına virüb bu gabn-i fâhiş bahâyı niçün istersin deyû cebr ve kahr olunmayüb âhar mahal-den tedârikine dahi dest-res mümkün olmağla yine hezâr uslûb-i mustahsine ile Âsitâne'ye gelenleri simsâr dellâlları ma'rifetle beher kantarı onbir, on iki ve bu refû oniki buçuk kuruşa de'gin ve İzmir'e gelenleri dahi voyvodası ve a'yân-ı belde ma'rifetle ne hâl ise mübây'e'a ve za'af bahâları murâd itdikleri akçeden ber-vech peşin virilüb ve navl sefineleri taraf-ı binâdan başkaca edâ olunub müvekkilen ale'llâh ceste ceste sefâyine tahmîl itmege sefine re'isleri "mîrî maldır yolda bulda ma'âze'llâh bir kazâya uğrur ise mutazarrır oluruz" deyû ictinâb ve kurşun irsâl idenler dahi bu mahzûri tahrîren işrâb itmelerle mûmâ-ileyh Derviş Efendi "benim inâyat-i ve kerem-i Hakka her vechile itimâdım olub hafaza'llâh bir kazâ olmak lâzım gelür ise şehriyâr-ı bülend itikâd hazretleri anda dahi me'cûr olurlar. Mâni' değıl, her halde selâmet ve garâmet makbuldur." deyû isfîmân buyurmalarıle ceste ceste cümlesi gelüb teslim ve minvâl-i meşrûh üzere bu kurşun husûsı dahi husûl-pezîr olmuşdur.

Ve cümle-i mühimmâtdan biri dahi ecnâs-ı keraste olub ibtidâ binânın temeli yirmi dört arşun ka'r-ı zeminden vech-i arza çıkınca i'mâl olunan amele'i toprak bastırmamak için cevânib-i erbe'ası bitün ve verdnâr-ı kebîr ve keraste-i girân ve çâse sûtün ile sed-bend olunub rıhtım oldukça keraste-i mezkûr derûn-i esâsda metrük ba'dehu binâ yer yüzüne çıkûb her üçer arşun bâlâya su'üd itdikce dâ'ir-mâdâr iskeleler kurulub ve kurulan iskelelerin dikilen direkleri cümle verdnâr-ı kebirden ve tahta yerine döşemesi çifte topac ve istefân omurgasından olub arzen beşer-altışar arşun arız iskeleler binânın içerüsinden ve taşrasından bütün binâyı idâre ve istî'âb itmekle zeminden bâlâya varınca elidört buçuk arşun kaddi olan binânın her üçer arşun menziline derünen ve bîrünen başka başka onsekiz tabaka olmak üzere iki kat iskele kurulub ve bundan mâ'adâ cevânib-i erba'asının her cânibinde yine tarafeyn olmak üzere yedi-sekiz mahallin de iskele nerd-banları inşâ olunmağla ve'l-hâsıl câmi-i şerîf keraste içinde mestur ve penhân olduğu ol vakit manzûri olanlara hafî değıldir.

Bundan mâ'adâ kütübhaneye ve imâret ve medrese ve sâ'ir ilâve-i mülhakâtı olan ebniye dahi bu tasrîhatda dâhil olub buna kıyâs olunmağın mikyâs-ı aleyhin tekrârı mûcib-i etnâb olduğundan gayri tafsile hâcet kalmayüb ve zikr olunan iskele ve nerd-banların her biri iktizâ-yı hâle göre kurulub

bozuldukca şikeste ve kat' izâ'at olunan verdnâr-ı kebîr ve omurga-i istefân ve kemerler kalıplarıçun ve ameleyi nüzûl-i emtârdan li-ecli'l-muhâfaza sundurma için ve bunlar hedm ve tecdid oldukça ma'rûf olan ecnâs-ı keraste bâ-husûs mesâmir-i mütenevvi'anın haddî hasrî endâze-i ta'dâd ve evzândan bîrûn olduğu vâreste-i zâhirdir.

Ve câmi-i şerîf temelden kurtulub taş ferşine ve ahcâr hem-vârına mübâşeret olundığı tarihten ki, bin yüz altmışbir senesi Mâh-ı Şevvâli'nden dört ay sonradır.³⁶ Ol dört ay zarfında yalnız hufr-i esâs için bin nefer mikdarı rençber ve lağımcı ve birkaç nefer neccâr ve divarcı işler idi. Gayri itmâmına değin müslümân taş-başısı ve kâr-hâ necisi ve müslim taşçı neferâtından mâ'adâ kefere taş-başısı ve beş nefer kâr-hâ necileri ve zimmî seng-trâşân neferâtı sekiz yüz, dokuz yüz nefer iken yevmen fe-yevmen mütezâyid oldukça sâ'ir sunûf-i ameleden başka yalnız taşçı gürühi bin üç yüz elli nefere baliğ olub hattâ kemâl-i ihtimâm-ı dikkat ve işin hitâmına müsâre'at için Anadolu'da Âzerbeycân ve Kayseriye ve Kastamoni ve İznikmîd ve havâlilerinden ihzâr olunandan başka Rodos ve Sakız ve İzmir ve Midillü Cezîrelerinden eli arşunlu kalfalar ile neferâtını ihzâr ve firârlarından muhafaza için mesfûrunu kefiller ve cizye kağıtları ahz ve mahsûs hanlara iskân itdirilüb neferât iksâr ve i'mâl itdirilmişdir. Yalnız taşçı amelesi bu mertebede olduğu halde sâ'ir divarcı ve hamâmcı ve neccâr ve doğramacı ve sıvâcı ve câmcı ve iki nefer sırık hammâl-başısı, yüz seksenden mütecâviz hammâl neferâtı ve üç nefer rencber başı ile binden mütecâviz neferâtı. Hasılı kâr-binâyı müte'allik esnâf-ı ameleden bu câmi-i vâlâ nev-bünyâd-ı mu'allâ binasında i'mâl ve istihdam olunmadık bir sınıf kalmayub tüfekci ve çilingir ve divarcıya varınca hasbe'l-iktizâ i'mâl olunmağla amelât-ı mezkûrinden başka, muhâsebe ve işbu cerîde muharriri olan Kâtib-i binâ ve amele ve mühimmât için beş nefer kâtibân ve üç nefer hâssa hasekileri ve yirmi nefer harbeci ve üzerlerine kapu tarafından me'mûr kâtibân-ı yeniçeriyân ve mu'temed-başısı ile yetmiş sekiz nefer mu'temedân ve harbende oda-başısı ile on nefer harbende-gân ve binâ kupalarını muhâfiz üç bevâb. Bu neferât-ı mezkûrünün beher haftada yevmiye icârât sergisi yedi bin beşyüz, ba'zen sekiz bin dahi ziyâde. Hulâsa yedi bin beşyüz guruşdan eksik, sekiz bin beşyüz guruşdan ziyâde olmayub bu hisâb üzere sâ'ir masârifat ve mübâyî'ât-ı mühimmâtdan gayri sekiz senenin zarfında yalnız amele icârâtı için beher re's-i haftada virilen akçeden mâ'adâsının buna mukâyese ve sarf-ı zihin ile nev'amâ mikdarına kurbiyet-i karîne hâsıl olması zevîl-ukûl indinde mümkündür.

Bu mahalle gelince tahrîr ve tastîr olundığı üzere binâ ve inşâ-i ihyâsına bezl-i mâmûlk-i him-

36. Bu tarihlerin ay ve günlerini tam olarak gösteren izâhat için yukarıda not 24'e bk.

met şehinşahi buyurulan câmi-i vâlâ-yi refi'u'l-menârın binâ-i ra'nâsı bi-cemî-i mülhakâtihi avn-i inâyet-i Rabbânî ve lutf-i kerem-i Yezdânî birle ber-vech-i muharrer merâm resîde-i husn-i hitâm olmağla hakku'l-insâf ve kelâm-ı sıdk-ı ittisaf budur ki, yek-pâre som mermerden böyle matbû binâ-i zîbâ ve ma'bedhâne-i dil-gûşâ Âsitâne'de değil bel ki, memâlik-i İslâmiyede dahi nazîri sûret-nümâ olmayub emsâli nâ-yâb olduğu ehl-i tahkîka hafî ve puşide değildir.

Tarafeynde vâki' mahrec-i tabakât dil-neşîn ve teyemmünen Sûre-i Feth-i şerîf bi-tamâmihi mâ-nende kemer-bende zînet-bahşâ-yi ibâdetgâh-ı müslimîn ve bâlâ-yi rûzelerinde vaki' kümmî beyzalar üzerine Esmâü'l-hüsna ve yine beynin Esmâü'n-Nebi ki, her birinde nice fevâyid ve hasâyis olmagın nazarile müstes'id olunub böyle eser-i hayriyeyi müstecmi' her vâdisi bir tarz-ı latîf ibâdethâne-i dil-nişîn-i nazîf husûsen cenâb-ı şehriyâr-ı cihângir -ammerehu'l-Meliku'l-Kadîr-hazretlerinin mücellâ-yi ilhâm mir'ât-i âlem-nümâ kalb-i safvet nişânlarından tulû-i vâfir fermânları üzere bâlâ-yi mihrâb tarafeynine İsm-i Celâl vâcibül-iclâl ile Nass-ı Kerim'de mübeyyen İsm-i Pâk-i Muhammed ser-tâc olub ve yine mihrâb sofası tarafeynine karşı be-karşu beyzalara sebt ve keşide olunan tuğrâ-yi garrâ-yi cihân ve birkaç sene mukaddem mahsûs emr ve sipariş olunub bermûceb nümûne ve semen-i ma'rûfe ile işlendirilüb İç³⁷ tarafından getirilen nev'zuhûr büskül billûr âvize-hây günâ-gün ve dört-beş mahalde tob ve sâ'ire dahi mecmû'i billûr kanâdil-i bî-mu'âdil ile tezyîn ve tenvîr olunub derûn-i ferh-i meşhûnunda envâr-ı lem'ân ve tâbân olmağla hakkâ ki, Nuruosmânî tesmiyesile müsemma olmağla her vechile şâyân ve sezâvârdır.

Hulâsa câmi-i şerîf ve mülhakatı olan ebniye-i latîfin cümle icrâ olunan tasannu'ât üstâz-kârî mevâd-i vâki'i ve keyfiyet-i dekâyiki yegân-yegân ta'rif ve kemâ hüve hakka tavsif olunmak hadd-i imkânda olmağla hemân ba'zı cesim ve zâhir-i fehîm olanlar mehmâ emkene tahrîr ve tasfîr olunub bu mertebede iktisâr ve ihtisâr ile iktifâ olundu.

Ve tertîb ve tahsis olunan vazâyifâtı eşref-i hademe olan e'imme-i selâse ve hatîb ve kâtib-i vakîf ve rûz-nâmecî efendilerden mâ'adâ bakiyye-i sâ'ire kayyim ve mü'ezzin ve ferrâş ve bevâb ve imârete müte'allik hademe-i mahsûsa her ne ise ber-mûcib-i defter tertîb, Haremeyn kaleminden teâkîr-i tahrîr ve temhîr olundakdan sonra Dervîş Efenhdi geldikde her husûsda ibkâ' ve izhar olan adâletlerin ve hakkâniyetlerin bu bâbda dahi ifâ ve icrâ için câmi-i şerîfin bidâyetinden nihâyetine degin hizmet-i ebniyede dâ'imen ve müstemirren bezli makdûr iden mu'temedân ve harbeciyân ve müslim taşcı-başî ve kârhanecisi ve ba'zı neferâtı ve harbende-başî ve amele ve mühimmât kâtibleri, bâ-husûs bevâbân ve sâ'ir derdmendân cümlesi istihkâk ve liyâkatlarına göre karîha-i pür-münîhalarından her birine birer cihet-i ta'mîm

itmegile henüz kendülerinin haberleri yogıken ve belki ümid dahi itmezler iken birer birer çağrub cihet-i tezkirelerin yedlerine itâ ve cümlesin alâ had-dihî mesrûr ve ihyâ buyurdular.

Ez-cümle mu'temed-başî olan Tobhaneli demekle arîf Mehmed nâm sadakât benâm kemâl-i istikâmet ile bunca eyyâm şiddet-i şitâ ve sayf-ı hârede bezli vücûd idüb her vechile çerâğ olmakla şâyeste olmagın iyâl ü evlâdına kifâyet idecek merbeste ta'yinât ve vezâ'if tezkirelerin ve sakalını salıvirdirib çerâğ itmekle mümtâz ve câmi-i Hümâyunun bütün umûrını düş-i istikâmetine ihâle ile ma'rûf benâm ve ferîhan fehûr geçinüb evkâtını hayr du'âya sarf ile ihtimâm ve hizmet-i me'mûresinde kıyâm-ı tâm üzere olub, biri dahi binâ kapucusı Seyyid Ahmed ki, sâf-dil ve sıdk-ı hareket istikametinde yine Tobhaneli Mehmed'e hem mu'âdil olub ol dahi merhamete şâyeste Âdem olmağla hasret-keş olduğu kayyimbaşılık ve ba'zı vazâ'if-i mu'ayyene ilâvesile ma'âşına istifâ mertbesi ihsân ve anı dahi tamâm -çerâğ buyurub me'mûr olduğu hüdemâtı ber-vefk-ı mes'ûl izhâr ile rûz-merre mesâ'i ve hayr du'â eylemek, bir vazîfesi dahi olduğu bedîhîdir. Ve kıs alâ sâ'ire hizmet-i binâda olanların sagîr ve kebîri, alâ ve ednâsı harbeciye ve harbendeye varınca herbiri bunlara kıyâs vazâ'if-i evkafdan birer nân-pâre ile cümlesi mutayyib ve mesrûr olub birisi hâ'ib-i hâsır kalmağla ber-vech-i merâm tetmîm-i çerâğ-ı tâm ol-dukdan sonra sâ'ir devir ve aşır-hân ve Yâsîn ve tebâreke ve Fetih-hân ve bu makûle olan vazâ'if beher hâl "li-küllî makâmin makâlün ve li-küllî amelin ricâlün"³⁸ fehvâsınca her cihet yine münâsibî vech üzere ricâline virilmek ol dahi adâlet-i sarîhadan olmagın her biri kemâl-i tetebu' ve tefehhus ve imtihâna havâle ile tashîh ve temyîz ve mustehak olduğu mübeyyen oldukdan sonra erbâbına virilüb cümlesi hizmet-i me'mûrelerinde sarf-ı ezmân ve da'vât-ı hayırda yek-zebân olub hattâ müşârun-ileyh Dervîş Efendi dâ'ire-i aliyyelerinde -Hak Te'âlâ cümlesin behremend ve ber-hurdâr eylesün-bunca emekdâr ve her işe liyâkatleri zâhir ve gerd-sezvâr kulları olub bâ-husûs ekser câmi-i şerîfin hizmetinde Efendi ile ma'an bulunmuşlar idi. Çünkü âmme-i nâsı dünyâda hisse mend-i feyz-i hayr eylemek dâ'ire-i imkandan hâricdir. Ve bu câmi-i şerîfin sekiz sene-nden beru inşâ olundığı şarken ve garben âfâka intişâr ve her biri gerek müstehak ve gerek nâ-müstehak birer şey'e nâ'il olmağla dide-düze intizâr olduğu vâreste-i âşikâr. Keyfiyet böyle iken" bu da Dervîş Efendi cihetleri kendü tevâbi'i ve levâhıkına virüb bize virmedi" deyu herbiri güft-i şenî" idecekleri bedîdâr olmagın ol makûle bî-insaf ve bî-hayâ olanların elsinesinden zât-i hamîdelerin hıfz ve estâr buyurub emekdâr kullarına "ben anları âhar

37. Metinde İç (ع) olarak geçen bu yer herhalde Peç (ع) olsa gerek. İstinsahda hata yapılarak başına bir "elif" eklenmiştir.

38. Her makama göre söz ve her işe uygun adam vardır.

hususda mükâfat iderim" eyhâmını izhâr, onlar dahi bu ahvâli teferrüs ve münfehîm olduklarından "Efendimiz sağ olsun" deyi lisâna dahi getürmemegîle rızâ-yi veliyyi'n-ni'amiye teslim ogırâr hâtır-ı âlilerinden mucânebetde kalb-i selim oldukları mazhar-ı pesen-dîde-i hâs ve âmm olmanın Hak Azze Şâne Hazretleri Habib-i Ekremî ve Resûl-i muhteremî hürmetine mahz-ı hayr-ı âm zât-i sûtûde cemîlelerin âfât ve her bukalemundan me'mûn ve mahfûz idüb evlâd-ı kirâm ve iyâl-i zevîl-ihtirâm ve dâ'ire-i itbâ-i ahbâb bâ-safâlarîle müstedâm-ı devlet ve ikbâl ve istizâde-i ömür ve iclâl ile mesned-nişîn âfiyet-i ber-kemâl eyleye. Âmin bi-hakk-ı Tâhâ ve Yâsîn.

İşbu Nuruosmânî Câmî-i Hümâyunî bâlâdan berû ta'rif ve tavsîf olundığı üzere tetmîm ve salât-i mektûbe edâsına bed' olunacak rütbe tekâmîli avn-i Hak ile rû'nümâ ve âvîzehâ ile tezyîn ve âreste ve mukaddimen Uşak kazası'nda nesc itirilen ser mihrâblı münakkaş ibrişim kalîçeleri ferş ve bi'l-cümle mürtezikalı tertîb ve hademesi mu'ayyen oldukdan sonra teşrîf-i Hümâyun mu-sammem olmanın bundan akdem şehinşâhân pîşîn-i zamân pür-emânlarında böyle binâ olunan cevâmî-i selâtin üzerlerine me'mûr olanlara ve gerek hademe-i evkâfa ne vechile ikrâm ve ne vechile hil'at ilbâsile ihtirâm olundığı teşrîfâta mürâce'at olundukda tertîb, hulâsası tebyîz ve ma'rûz-ı rikâb-ı müstetâb olunub taraf-ı binâdan dahi ale'l-esâmî defteri taleb olunmağla ibtidâ binâ nâzır-ı olan Muhâsebe-i Haremeyni'-Şerîfeyn Dervîş Efendi ve binâ Emîni Ali Ağa, muhasebe kâtibi Mehmed Efendi, binâ kâtibi bu hakir Ahmed Efendi, amele kâtibi Abdurrahmân Efendi ve üç nefer mühimmât kâtibleri, orta yazıcısı olan Molla yazıcı, hâssa su nâzır-ı Ali Ağa ve mukaddemen sûtûnların üzerlerine me'mûr olub hâlen Tersâne-i Âmir'e'nin Limân Re'isi olan Mehmed Re'is ve câmî-i şerîfin yazılarını kitâbet iden Enderûn-ı Hümâyun'dan çıkma Hattât, müzehhib Ali Efendi³⁹ ve kireccibaşı Abdurrahman Ağa va su yolcular Kethüdası Hasan Çelebi ve ahcâr nakli hizmetinde olan İstanbul'un baş kethüdâ vekili bayrak-dâr ve mu'temed-başı Tobhaneli Mehmed Ağa ve üç nefer hâssa hasekileri ve Makrîhuda taşcılarının kethüdâsı Hacı Murâd ve ser-nakkâşân Âşık Garîb ve nakkâşlar kâr-hânegisi ve camcı-başı ve kâr-hânegisi ve kurşuncu başı Hasan Ağa ve yetmiş sekiz nefer mu'temedân ve yirmi üç nefer harbeciyân ve müslümân taşcılarının başı Mehmed Çelebi ve taşcılar kâr-hânegisi Eyüblî Hacı Mustafa ve harbendekân başı ve binânın na'lbûr başısı Ahmed Çelebi, binâ kalfası Simyon Kalfa⁴⁰ zimmî, taşcıyanının baş-kâr-hânegisi Kozma Kalfa, binâ kalfasının kâr-hânegisi usta Sefer ve dört nefer zimmî taşcılar ve kâr-hânegileri ve hamâmcı kalfası Artin Kalfa ve kâr-hânegisi ve divarcı kalfası olan Oras zimmî ve iki nefer sırik hammâlân başıları pehlivân ve üç nefer rencber-başıları.

Bu mahalle gelince ale'l-esâmî sûret-i mezbûr üzere defter tahrîr ve gelen teşrîfatçı kalfasına virilüb bin yüz altmış dokuz senesi Mâh-ı Rebîulevvelî'nin gurreci Cum'a (5 Aralık 1755) günü Pâdişâh dârâ-haşem hazretleri debdebe-i Hâkânî ve kevkebe-i cihân-bânî üzere bâ-şevket ve iclâl sarây-ı âlilerinden teşrîf buyurub Salât-i Cum'a'yi edâ buyurmak karar-dâde olmağla ol leyle-i Cum'a'da Dervîş Efendi ve Binâ Emîni Ali Ağa ve kâtibân ve hademe-i binâ ve mürtezikadan iktizâ iden ba'zıları mecmu'i câmî-i Hümâyunda beytütet idüb bâ-husûs Pâdişâh-ı huçeste-hisâl hazretleri ba'de't-teşrîf abdest odasında taht-nişîn ve namaz kılmak için hareket buyurdıklarında abdest odasından Mahfel-i Hümâyun kapusuna varınca zerender, zer-dîbay, kıymet-gerây, pây-endâr ve mukaddem şevket tev'emlerine ferş-i ihtizâz olunmuşdur. Buna göre sâ'ir levâzimât dahi cümle müheyyâ ve câmî-i şerîf havlısı tathîr ve temyîz ve kapular hıfz ve hırâset ile nizâm-pezîr oldukda sabâhisi ale's-suhur evvel vakit kethüdâ-yi sadr-ı âlî bulunub sonra Selânik Sancağı ile kâm-revâ olan vezîr-i mükerrem Ahmed Paşa hazretleri cümleden akdem câmî-i Hümâyuna teşrîf ve mütevellî odasına nüzûl ve bir mikdâr istirahatdan sonra vezîr-i a'zam Sa'id Mehmed Paşa hazretleri⁴¹ bi'l-cümle gelen ulemâ,yi izâm ve vükelâ-yi zevîl-ihtirâm ve erbâb-ı menâsib lâzimül-ikrâm ve kâffe-i hâce-gân-ı divân efendileri ber-mücüb-i teşrîfât post semûr ve kakûm ve ferâce ve hil'at ilbâs olunacak mahal neresi münâsibdir deyû Dervîş Efendi ile müzâkere ve istişâre eylediklerinde" hâlen mahfel-i Hümâyun tahtında Vezîr Kapusu ta'bir olunan câmî-i şerîf kapusunun köşesinden yukarı Mahfel-i Hümâyuna ve abdest odası pîş-gâhına çıkılır bir nerdbân vardır, şevketlü efendimiz namaz kıldıktan sonra abdest odasını teşrîf buyurub hüzûr-i Hümâyunlarında şeyhulislâm efendi hazretleri ve sadreyn ve nakîbü'l-esrâf ve sudûr-i ulemâ ve mevâlî-i izâm hazerâtına alâ merâtibihim kürkler ve ferâceler iktisâ olundukdan sonra sâhib-i devlet efendimiz aşâğı intüb zikr olunan vezîr kapusu nerdbân sahn-ı başındaki fevkânîde abdest odasından birer birer nezâret Hümâyundadır. Sâhib-i devlet efendimiz bu mahalde kıyâmen durub defterdâr efendi dahi yanlarında teşrîfat defterini okudukca ne ise hil'atler ilbâs ve her biri zemin-bûs idüb giderler" deyû tezkîr ve münâsib görmelerîle gayri teşrîf-i Hümâyuna muntazır oldılar.

39. Camiin yazılarını yazan diğer hattatlar hakkında bk. yu karıda giriş kısmı ve not 14.

40. Simyon (Simeon, Simon), Kalfa'nın milliyeti hakkında bk. yukarıda Osmanlıca metin ve not 20.

41. Yirmisekiz Mehmed Çelebi-zâde Sa'id Mehmed Paşa, (Ö.1761), Türkiye'de ilk matbaanın kurulmasında İbrahim Müteferrika ile beraber büyük gayretler sarfetmiş, elçiliklerde ve önemli devlet hizmetlerinde bulunmuş ve nihâyet 1755'de sadrazamlığa getirilmiş ise de bu görevde beş buçuk ay kadar kaldıktan sonra azledilmiştir. Bk. İ.H.Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, IV, I. Kısım, s.339; İ. A. Gövsa, Çelebi-zâde Said Paşa mad., **MA**.

Salâ vakti oldukda câmi'-i şerîfin müntehab ve büleñ-âvâz savt mü' ezzinleri minâreteyne çikub salâ-yi mu'tâdeyi hoş elhân ile edâ, ba'dehu cevâmî'-i selâtin meşâyihî ile câmi'-i hümâyun bir tarîk kâ'ide Cum'a vâ'izi olan meşâyih-i Halvğetiye'den Abdüşşekûr Efendi hazerâtı gelüb sâ'ir eyyâm-ı Cum'a mu'tâd olan selâmlıktan sad-efzûn odabaşılar ve bektâşiyân neferâtı bi-ecma'ihim zâbitân ile mukaddemen sefer vuku'unda Hünkâr alâylarında ne vechile tarafeyn saf beste-iu mevkif selâm olurlar ise bi-aynihi öylece hudûd sınırlarından tâ câmi'-i Hümâyun kapusuna gelince dest-bend mevkif selâm olub sarây-ı cedîd-i âmireden dahî hududlarına gelince cebeci neferâtı kezâlik saf beste-i mevkif selâm oldılar.

Cum'a ezânından tahmînen iki sâ'at mukaddem sarây-ı cedîd-i âlîlerinden şeref-mend mukaddem pür-meymenet için mevcûd ve muntazır olan Vezîr-i A'zam Sa'îd Mehmed Paşa ve Şeyhu'l-İslâm fezâ'il-i irtisâm Damad-zâde Efendi⁴² hazerâtı ve nekîbü'l-eşrâf ve sadreyn-i muhteremeyn ve mevâlî-i izâm ve müderrisîn-i kirâm divân tıkmı ile ricâl-i devlet ve bostancı-başı ve mîr-ahûr-i evvel ve sâni ve kethüdâ-yi bevvâbîn-i şehriyârî ve defterdâr efendi ve re'isül-küttâb ve tevkî'î ve yeniçeri ağacı ve cebeci-başı ve tobcı-başı ve tob arabacı-başı ve ser-mehterân-ı hayme-i hâssa ve sipâh ve silahdâr ve bölükât-ı erbe'a ağaları bil-cümle ocak zâbitânlarîle ve mecmû'u hâcekân-ı divân-ı hümâyun ve sâ'ir erbbab-ı menâsıb-ı zevîl-ihtirâm ve ser-bevvâbîn-i dergâh-ı mu'allâ ve zu'amâ ve çavuşân. Ve'l-hâsıl mertebe-i müzeyyen alây-i zevîl-ihtisâm ile ber-mûcib-i tertîbe dizilüb kazâlarından Sultan çâr-çihet-i âfâk olan sâhibül-hayrât ve'l-hasenât Pâdişâh-ı ferhunde-baht şehinşâh müzerkeş mu'allâ-taht şevketlü, mehâbetlü, azametlü Sultan Osman Hân - halledellâhu hilâfetehu ve mülkehu ve Sultanehu ve efâza ale'l-âlemi'ne birrehu ve ihsânehu-hazretleri müşerref-i âfitâb câh ve celâl ve matla'-ı hurşîd-i şevket ve ikbâl ile kâffe-i ibâd-ı mü'minîne pür-tüvândâz râfet olarak bâ-yümn ve ikbâl teşrif yollarında dest-bende mevkif-i İslâm olan gürûh-ı bektâşiyân ve cebeciyân ale'l-husûs câmi'-i hümâyun havlısında taşra mihrâb mukabilinde nasb dîde-i intisâr olan cevâmî'-i selâtin meşâyih-i kirâmı selâm müştemilül-ikrâm ile talfîf buyurub kethüdâ bey ile Derviş Efendi buhûrdan çekerek aşâğı havlı kapusuna yakın oldukda sâhib-i devlet ve Yeniçeri Ağası mukaddemce atdan nüzûl ve mâşiyen istikbâl ve fevkânî binek taşı üstüne su'ûd ve hîn-i nüzûlde şeyhu'l-İslâm ve nakîbü'l-eşrâf ve sadreyn-i muhteremeyn hazerâtı tahiyeye merâsimini edâdan sonra kekebe-i husrevâne ile abdest odasında sadr-nişîn bâlâ oldılar. Bir mikdâr tevakkuf ve ârâmdan sonra Derviş Efendi'nevâdı nei olan üç nefer ferzendâr-çemendi çağırub huzûr-i hümâyuna nâsiye-sây olduklarında kemâl-i tevâzu'-i şâhânelerinden izhâr-ı sûret eyleyenlerini mülâtafet ile yanlarına iclâs, telettufâne, kerîmâne ile mu'âmele-i istînâs ve nevâziş bende-nevâz ve ol

esnâda sHahib-i devlet hazretleri ve şeyhu'l-İslâm Efendi hazretleri arza girmekle dâmen bûs şerefin ihrâz buyurulub vakt-i salat dahi duhûl itmeğın âmme-i mü'minîne salâ-yı da'vet-i salât nidâ ve bin yüz altmış dokuz senesi Mâh-ı Rebiülevvel'in gurre-si (5. Aralık.1755) Cuma Namazı ol câmi'-i refîül-imâdde edâ-i salât-ı mektûbeye ibtidâ olunmak fe'lillâhîl-hamdü müyesser oldı.⁴³

Ba'dehu namazdan çıkdıktan sonra cenâb-ı Pâdişâh şevket-medâr hazretlerîle Şeyhu'l-İslâm hazretlerine, ba'dehu nakîbü'l-eşrâf ve sadreyn hazerâtından İstanbul kadılarına çukaya kaplu samûr-i fâhir ani's-sürür bâlâyı-veş iftihârlarına iktisâ ve Mekke - Medine'den bilâd-ı erbe'aya gelince mevâlî-i izâm hazerâtına kakûm kürk ve sahn müderrisine gelince sof letâfet mevsûf ilbâs ve bu zeylde Derviş Efendi'ye yeşil çukaya kablu samûr kürk ilbâs ile ikrâm ve bi'l-cümle sudûr-i ulemâ ve mevâlî-i izâm ve müderrisîn-i kirâm alâ merâtibihim samûr ve kakûm kürkler ve ferâceler ilbâs ve merâsim itmâmından sonra Sâhib-i devlet hazretleri bâlâda tahrîr olunduğı üzere aşâğı sahn-ı nerdbâna inüb kilâvî ve ilbâs olunan serâ-sere kablu kürk ile nerdbân başında kâ'im ve cânib-i yesârında defterdâr efendi durub ibtidâ kethüdâ bey hazretlerine çukaya kablu samûr kürk ve ba'dehu defterdâr efendiye hil'at-i fâhire ilbâs olunduktan sonra ricâl-i devlet ve erbâb-ı menâsıb mecmû'ı rütbesine göre mütevellî odasının önünde, abdest-i hümâyun odası karşusunda nerdbâna varınca birer birer dizilüb tertîb olunduktan yedinde olan teşrifât defterini ale'l-esâmî defterdâr efendi okudukca hazret-i sadr-ı a'zam önünde hil'ati ilbâs ve dönüb zemîn-bûs idüb mahallerine atf-ı inân iderler idi.

Devlet-i Aliyye'de her ne kadar ricâl-i devlet ve erbbab-ı menâsıb var ise yedi gîr terk olunmayub ber-mûcib-i teşrifât halefleri ilbhas olunduktan sonra câmi'-i hümâyunun müderrisi efendiye ve vâ'izi Abdüşşekur Efendi'ye ve imâm-ı evveline ve hatib efendiye çukaya kaplu samûr kürkler, ikinci ve üçüncü imâmına çukaya kaplu sincâb kürkler. Binâ emini Ali Ağâ mukaddem samûr kürk giymiş iken sehven şimdi hâtıra geldikte bu mahalde te'hîr ve tahrîr olundu. Kayyim-başı ve mü'ezzin-başıya sâde çuka ferâceler ilbhas olunmuşdur.

Bunlar tekmîl olunduktan sonra câmi'-i hümâyunun ebniye hademesi deyû çağırıldıkda mukaddemen defter olunub ale'l-esâmî defteri teşrifâtçı halifesine virildiğı ber-vec h-i müfredât bâlâda tasrîh olunmuşıdi. Yine ol vechile müretteb

42. Damad-zâde Feyzullah Efendi (1699-1761), III. Osman ve III. Mustafa zamanında iki defa (1755-1756 I. defa, 1757-1758 II. defa) şeyhülislâm makamına getirilmiştir. Bk. Abdülkadir Altunsoy, **Osmanlı Şeyhülislâmları**, Ankara 1972 s. 138.

43. Bk.Şem'dânî-zâde, a.g.e., II/A, s.5. Krş. Şinâsi Altundağ, Osman III. mad., **IA.**; İsmail E.Erünsal, **Türk Kütüphaneleri Tarihi**, s.100. Câmîin giriş kapısı üzerindeki kitâbede yalnız 1169 (1755) tarihi yazılıdır.

dizilüb cümlesine birer birer hil'atler ilbâs ve câmi' ebniyesi hademesile tetmîm ve ihtitâm-ı ikrâm ile mazhar-ı âtifet oldılar.

Bundan sonra esen kalmamakla şehriyâr-ı dâr-ı ahdem hazretleri dahi abdest odasından devlet ve iclâl ile nehzat kıyâm ve dâire-i hümâyun takımı ile sarây-ı âlilerine atf-ı zimâm ihtiyâr buyurdılar.

Ol gün câmi'-i şerîfin havlısı derünen ve bîrünen terâküm-i zihâm-i enâm ile rûz-i mahşerden nümüne-dâr olmuşıdi. Kürkler ve hil'atler ilbâs olundığı gün amele ve hademe-i ebniye için dört bin gurus atıyye-i hümâyun gelüb tevzi' olunmak üzere iken meşgale-i kesîreden nâşi imhâl ve bir iki günden sonra müteveli odasında bir uslûb mu'tâd-ı kadîm sergi döşenüb mecmû'i kâtibândan zeyle varınca alâ merâtibihim tevzi' ve iktisâm olunub cümlesi hisse-mend vâyedâr oldılar.

Öteden berû bu makûle binâ olunan hayrât-ı azîmenin hizmet-i mu'ayyenesinde müstahdem ve emekdâr olanlar ihtiyâcdan müstağni olacak nân-pâre ile yahûd isti'dâdına göre bir rütbe-i mefâhire ile kaldırılıb çerağ olmak de'eb-i seniyye-i şâhânedan olmağın Derviş Efendi'nin - Hak Te'âlâ ömr-i devletlerini efvân eylesün himem-i vâlâ nehmeleri inzimâmile bu husûsı istid'â-yı niyâz ve Sahib-i devlet hazretleri inhâ eylediklerinden binâ emini Ali Ağa rütbe-i vâlâ-yı ser-bevâbîn dergâh-ı âliye pâ-nihâde ve binâ kâtibi bu hakîr dahi bölükât-ı erbe'a kitâbetinde ulûfeciyân-ı yemin kitâbetile hâcegân-ı divân zümresine idhâl, orta yazıcısı Molla Yazıcı dahi asıl ser-tûrnâî rütbesile ve tûrnacı-başî neferâtı zabtı ile serhadd-i mansûrdan baş-serhad olan Vidin Ağalığı rûtilâ ve hâssa hasekilerinden Hüseyin haseki dahi her vechile talâkatine mâlik ve isti'dâdi olmağla Yeniçeri Ağası Karakulaklığı hizmetinde istihdâm ile ocağı meyânında ser-efrâz ve ber-vech-i muharrer ta'mîm olunub lha-kin karakulaklık telhîs ve emr-i Hümâyun ile suret bulacak mevâdden olmağla hemân namâz kılındığıнын irtesi günü bostancı-başî ağa tarafından dâmen-bûs emrile kapuya irsâl ve hizmet-i merkûmeye ta'yin olunub merâmı ile kâmyâb oldu.

Bâki zikr ve mev'ud olunan kapucî başlık ve hâcelik ve ağalık maddesi telhîs olundukda hatt-ı Hümâyun keşide ve inâyet buyurulmağla mûmâ-ileyh Molla Yazıcı kapuya çağrılıb vakt-i mu'ayyenesinde zabt eylemek üzere Vidin Ağalığı tevcîh ve dûş-i istihkâkına hil'at ilbhas ve hakîrin kitâbeti dahi Mâh-ı şevvâl'de vaki' olan tevcîhatda zabt olunmak üzere ru'ûs ve binâ emini Ali Ağa'nın kapucî başlık ru'ûs-i Hümâyuni birkaç günden sonra müşârun-ileyh Derviş Efendi'ye geldikde yedlerine itâ eylediğinden başka keyfiyet-i hal bendene ma'lum-i devletleri olmağla yeşil sofa kablu a'lâ sibir sincâb kürki ihşân ve istabl-ı ma'mûrelerinden kendilerine mahsûs olan güzide ve tuvânâ birer re's bârgîri sîm-çapğûr raht-ı bisâfile tezyîn ve galebe-i merhametlerinden inâyet ve yanına bir çukâdâr kullarını ta'yin buyurub kapuya irshal

buyurmalarile vardıkda hâzır olan Horasânî destârî Re'îsül-küttâb olan Hamza Efendi hazretleri pîş-zânûlarında yed-i mü'eyyedlerle ser-mübâhatime-rast ve bir tebşîrât ile kat'-ı merâtibe himmet-i âlîlerini inshaf ve ba'dehu kalkub sadr-ı a'zam hazretlerine götürüb dâmen-bûs şerefine ihrâz itirdikden sonhra "Benden efendi karındaşımıza selâm ve du'âlar idüb hâtırların sü'âl ideriz" deyû i'ade ve gelüb Horasânhi ile müşârun-ileyh efendimizin mübârek hâk-pây-i devletlerine rûy-i mâl ve du'â-yı hayırların isticlâb itdikden sonra mesrûren ve mahbûren inşât-ı fu'ad ile ihşân buyurdıkları donanmış bârgire suvâr ve iyâl ü evlâdımızdan dahi taraf-ı devletlerine du'â-yı hayr itirmek için fakir-hâneye avdet idüb vakt-i ma'lumede zabt-ı kitâbet için hulûl-i vakte nikrân ve zamîme-i du'â-yı devâm-ı ömr-i devlet-i pâdişâhı tahrîk-zebân serîül-beyân olmuşıdi. "el-Ëyyâmu yemürrü merr's-sehâb"⁴⁴ mantukunca kitâbet-i merkûmun tevcîh vakti gelüb yevm-i tevcîhatda hil'at ilbas olunmak için tezkire geldikde kemâl-i lutf-i keremlerinden yine bir sof letâfet mevsûf ferâce in'âm ve ba'dahu divân-ı hümâyun iktizâ itdikde yine bir üst post samûr ihşân ve ba'dehu yine bir pek a'lâ cild kafâ ihshan-ı ferâvân buyurub bahr-ı keremlerine mustağrak olub her ne kadar zâkirül-himem ve şâkirü'n-ni'amları olsam binde birin tezkîre ve ta'dâdına adem-i liyâkatim zâhir ve hüveydâ olmağla heman mübârek ser-devletlerini tasdi' itmek için haklarından hayr du'â-yı iki kelâma hasr ve kasr eyledim. Hak azze ve şâne hazretleri zât-ı muhteremlerle evlâd ü iyâllerini dünyâda ve âhiretde havfinden emin ve sâlim ve her ne merramları ise vusûl-i husûlile mesned-şâz harmîde kâ'im eyleye.b Âmin yâ mücibe's-sâ'ilin.

Câmi'-i vâlânın tetmîm ve namaza ibtidâ olunması ile Hak Te'âlâ cümleyi ferah-yâb eyledi. Kaldı ki, imâret ve tabh-ı fodla⁴⁵ anların dahi levâzımatı tekmlil ve et'ime tezâkiri tetmîm ve temhîr olundukdan sonra binyüz altmış dokuz senesi Mâh-ı Rebiulevvel'in on beşinci (19 Aralık 1755) Cuma gününde imâret-i âmire küşâde olunub beşinci olan efendi hazretleri simât-i sofrâ-i in'âm, sâhibül-hayr, şevketlü, azametlü, penâhetlü efendimizin ni'am-i mebzûle-i hayriye-i vakfiyelerinde tagaddî mevâ'id eyleyen talebe-i ulûm dâ'iyâtı ve mürtezika-i vakıf senâ-hânı ile du'â-yı firâvân idüb tabh olunan ta'âm ve nân-ı azîz yevmen fe yevmen ilâ mâşâ-Allahu Te'âlâ mevcûd bulunan ile erbâb-ı ashâbı tenâvül itmelerile def'i mecâ'a eylediklerinde ferâde ve ferâde da'vât-i hayriyelerini peyveste-i âsumân ve icâbet-hâne-i Yezdân idecekleri ma'lûm-i âlemyân olmağla cenâb-i Feyyâz Hak şevketlü, kerâmetlü pâdişâh-ı âlem-penâh efendimiz hazretlerinin mübârek vücûd-i hümâyun merhamet makrunların serî-i

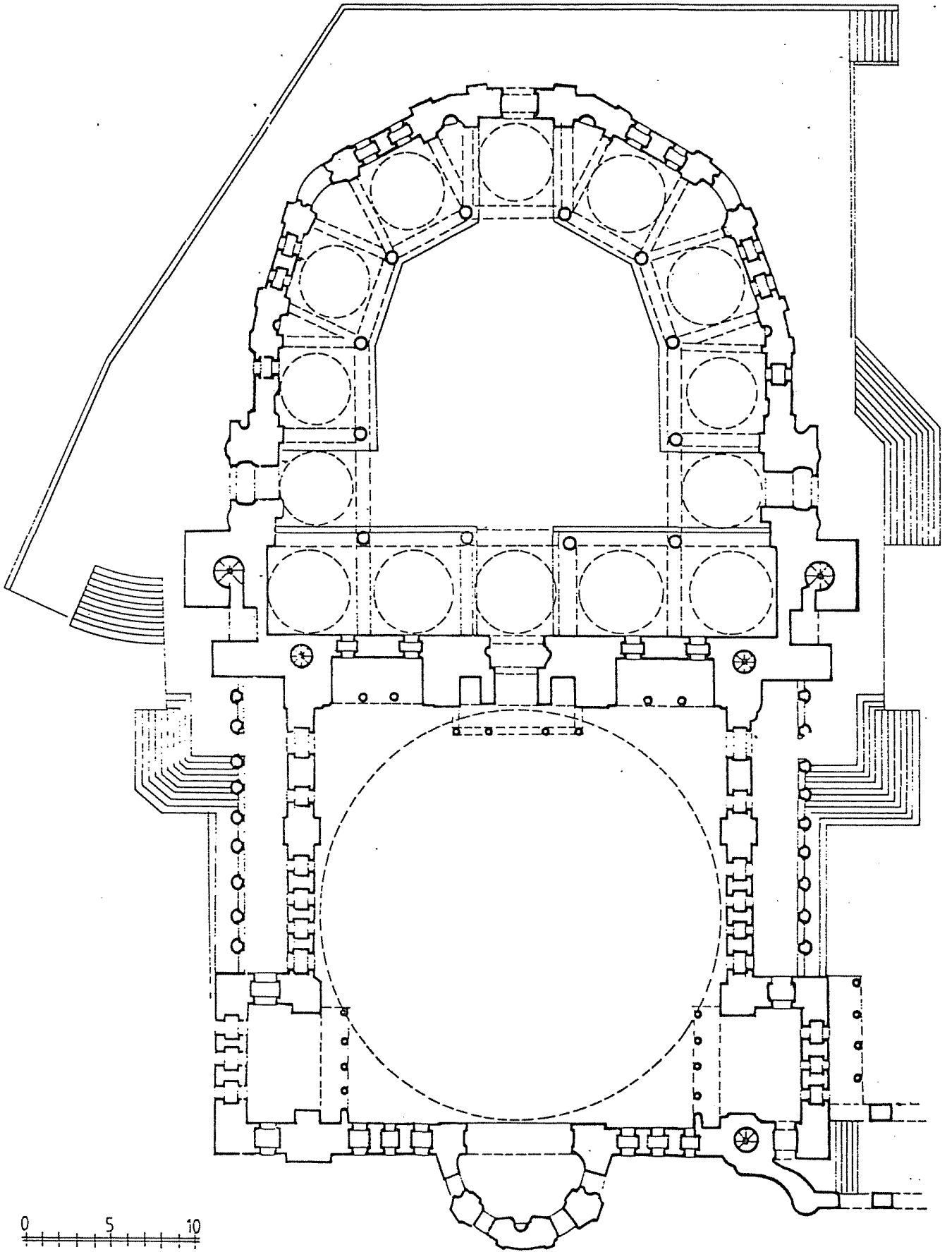
44. Günler de bulutlar gibi geçip gider.

45. Fodla, yassı pide şeklinde yapılan bir çeşit ekmeğin adıdır. Fodla V.Murad devrinde (1876) tayın ekmeğine çevrilmiştir. Bk.M.Z. Pakalın, fodla mad., a.g.e.

şevket musîrlarında ber-devâm-ı devlet ve iclal eyleyüb hatâ ve hatarâtdan masûn ve me'mûn eyleye. Âmîn bi-câh-i Seyyidi'l-mürselîn. Temmetül-hurûf bi-avni'llâhi Meliki'l-Muîn. Âmîn.

BİBLİYOGRAFYA

- Aktepe, M.Münir, Mahmud I.mad., İA.
 Altundağ, Şinâsi, Osman III.mad., İA.
 Altunsu, Abdülkadir, Osmanlı Şeyhülişlâm-ları, Ankara 1972.
 Arseven, Celâl Esad, Sanat Ansiklopedisi, İstanbul 1943-1953, c.I-IV.
 Ayvansarâyî, Hüseyin, Hadikatü'l-cevâmi', İstanbul 1281, c.I.
 Bayrak, Orhan, İstanbul'un Tarihi ve Camileri, Ankara 1970.
 Bilmen, Ömer Nasûhi, Hukukî İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu, İstanbul 1967-70, c.IV, V.
 Doğru, Mehmet, Eminönü Camileri, İstanbul 1987.
 Erkal, Mehmet, Arşın mad., DİA.
 Erünsal, İsmail E., Türk Kütüphaneleri Tarihi II, Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri, Ankara 1988.
 Eyice, Semâvi, Nuruosmaniye Camii mad., TA.
 Halil Edhem, Meskûkât-i Osmaniye, İstanbul 1334.
 İA., arşın mad.
 İbrahim Alâeddin (Gövsâ), Meşhur Adamlar, İstanbul 1933-1935, c.I, II.
 İsmail Galip, Takvim-i Meskûkat-i Osmaniye, İstanbul 1307, cetvel 2.
 Mehmed Süreyyâ, Sicill-i Osmânî, İstanbul 1308, c.I.
 Osman III. Vakfiyesi, Topkapı Sarayı Müzesi Küt.Hazine Dâiresi nr. 1811.
 Öz, Tahsin, İstanbul Camileri, Ankara 1982, c.I.
 Pakalın, Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1971 C.I-III.
 Pamukciyân, Kevork, Nuruosmaniye Camii'nin Mimarı Simeon Kalfa Hakkında, İTÜ. Mim.Tar.ve Rest.Enst.Bülteni (13/14), 1981.
 Parmaksızoğlu, İsmet, Okka mad., TA.
 Sahillioğlu, Halil, Akçe mad., DİA.
 Şem'dânî-zâde, Fındıklılı Süleyman Efendi, Mür'it-tevârih- nşr. M. Aktepe, İstanbul 1978, c.II/A.
 Şemseddin Sami, Kamusu'l-A'lam, İstanbul 1314, c.V.
 TA., Arşın mad.
 TA., Ferhat Paşa mad.
 Uzunçarşılı, İ.Hakkı, Osmanlı Tarihi, Ankara 1988⁴, c.IV, Kısım I.
 VGMD. Arşivi, Şeyhülişlâm Defteri nr.6.
 Vâsıf, Tarih (Mahâsinü'l-âsâr ve hakâyiku'l-ahbâr), Bulak 1246, c.II.

Nuruosmaniye Camii plâni (G. Goodwin'den)